

Sveriges Nya Geografi

2010



2010 års tillväxtkommun

I år ges Sveriges Nya Geografi ut för trettonde året i rad. Bakom publikationen står ARENA för Tillväxt och konsultföretaget Sweco Eurofutures. ARENA för Tillväxt är ett samarbete mellan Swedbank, ICA och Sveriges Kommuner och Landsting.

I samband med publiceringen av Sveriges Nya Geografi delas också priset "Årets tillväxtkommun" ut. Detta görs också i samarbete mellan ARENA för Tillväxt och Sweco Eurofutures.

De kriterier som har använts för att välja ut pristagare består av två delar. Den första delen består av en kvantitativ värdering av befolkningsutveckling samt förändring av skattekraft och sysselsättning. Alla variablerna mäts på ett och tre års sikt. Detta för att säkerställa att det är frågan om en långsiktig tillväxt i kommunen. Den andra delen är en kvalitativ del där ett antal kommuner värderas utifrån aspekter såsom politiskt ledarskap, samarbetsförmåga (både politisk och mellan kommun, näringsliv, akademi och civilsamhället), kommunalt utvecklingsarbete och nytänkande.

Varbergs kommun har tilldelats priset "Årets tillväxtkommun 2010" med följande motivering:

"Varbergs kommun har strategiskt arbetat med att vidareutveckla sig som attraktiv kommun att bo, besöka och verka i. Historia och framtid förenas genom kurortstradition, ett expansivt företagande samt ett växande Campus Varberg och bidrar till kommunens starka varumärke. Marknad Varberg har en central roll som aktiv mötesplats mellan privata och offentliga beslutsfattare som gemensamt verkar för Varbergs framtid med stöd av ett gott företagsklimat. Politisk samordning har bidragit till att Varberg tagit väl tillvara på sina goda tillväxtförutsättningar och att vara en drivande lokal, delregional och regional samverkansaktör."

Jury för tillväxtpriset, juli 2010

Roland Lexén, ordförande
ARENA för Tillväxt

Peter Nygårds
Swedbank

Maria Lundberg
Sweco Eurofutures AB

Eva Sterte
Uppsala kommun

Göran Nygren
ICA

Jan Oldebring
ICA

Tommy Lundgren
Swedbank

Håkan Sörman
Sveriges Kommuner och Landsting

Per Sandgren
ARENA för Tillväxt

Sveriges Nya Geografi 2010

I år ges Sveriges Nya Geografi ut för trettonde året i rad. Syftet med att publicera kartor och analyser på detta sätt är att lättöverskådligt illustrera mönster och utvecklingstendenser i Sveriges kommuner samt att bidra till fortsatt debatt om tillväxtfrågor.

Årets upplaga av Sveriges Nya Geografi 2010 innehåller ett par kartor som belyser de strukturförändringar som de senaste decennierna har påverkat befolkningsmönster och tillväxtförutsättningar i olika delar av landet. I år har även tre experter fått uttala sig om utvecklingen i landet och viktiga utmaningar att hantera framöver. Som vanligt finns även ett antal grundläggande kartor som beskriver utvecklingen det senaste året. Längst bak i skriften finns kartor över Sverige med kommunnamn.

Sveriges Nya Geografi går att ladda ned som PDF-fil från www.arenafortillvaxt.com eller www.sweco.se/eurofutures

Alla är välkomna att gå in och själva ladda ned kartorna för vidare läsning och användning. Glöm inte att ange källa.

Med önskan om intressant läsning.

Roland Lexén
ARENA för Tillväxt

Maria Lundberg
Sweco Eurofutures AB

Befolkningsutvecklingen 1970-2009

Befolkningstillväxten i Sverige

I början av 1970-talet uppgick Sveriges befolkning till 8 004 270 personer. Mellan 1970 och 2009 ökade befolkningen med knappt 17 procent, vilket innebar att Sverige vid decennieskiftet hade 9 340 682 invånare. De senaste två decennierna har polariseringen mot befolkningsmässigt starka regioncentra fortsatt och särskilt mot storstadskommuner. År 2009 bodde 51,6 procent av Sveriges befolkning i de tre storstads länen, 40 år tidigare var motsvarande andel 47,2 procent. Sett över tid får Sverige därmed allt färre kommuner som både har en naturlig befolkningstillväxt och ett immigrationsöverskott.

1970-1989: Ufflyttning från storstäder till förortskommuner

Under perioden 1970-1989 krympte befolkningen i de tre storstadskommunerna Stockholm (-11 procent), Göteborg (-6 procent) och Malmö (-11 procent). De stora vinnarna var framför allt kommuner som idag klassas som förortskommuner och i viss mån även pendlingskommuner. Hälften av landets förortskommuner växte med 50 procent eller mer. Botkyrka, Häbo, Upplands-Bro, Vellinge och Österåker mer än fördubblade sin folkmängd under perioden. En orsak till detta mönster var den "Gröna vägen" under 1970-talet som innebar att framför allt unga familjer flyttade ut från storstäderna.

Även de större kommunerna runt om i landet växte. Störst tillväxt hade etablerade högskoleorter såsom Umeå, Uppsala och Lund men även kommuner som Varberg.

Flera faktorer bidrog till att befolkningstillväxten var god i flera delar av landet. Utbyggnaden av högskolan under 1970-talet var en faktor. En expanderande offentlig sektor, låg arbetslöshet och en utbyggd inkomstförsäkring var andra påverkande faktorer. Perioden karaktäriserades även av regionalpolitiska sysselsättningsbidrag, transportbidrag och industristöd, att vissa marknader ännu inte avreglerats och flera devalveringar av kronan för att stärka exportindustrin. Sammantaget bidrog dessa åtgärder till att minska incitamenten för industrin att rationalisera och för människor att flytta till storstäderna jämfört med nästkommande 20-årsperiod.

1990-2009: Strukturuomvandling och en förstärkt polarisering av befolkningen

Till skillnad från föregående 20-årsperiod växte de tre tjänsteintensiva storstadskommunerna Stockholm (+23 procent), Göteborg (+17 procent) och Malmö (+26 procent). Utvecklingen i förortskommunerna var fortfarande stark, men inte lika positiv som de föregående 20 åren. I storstadsregionerna sker även under perioden en rumslig funktionsuppdelning där en allt större del av företagens ytkrävande verksamhet flyttas ut från befolkningstäta områden, medan olika typer av ledningsfunktioner stannar kvar eller flyttar in. En förutsättning för detta var den snabba utvecklingen inom och satsningarna på informations- och kommunikationsteknologin.

Även större städer uppvisade en stark befolkningstillväxt under denna period. Det rör sig framför allt om kommuner med högskolor och universitet, såsom Umeå (+27 procent), Lund (+26 procent) och Linköping (+20 procent).

Den viktigaste drivkraften bakom befolkningskoncentrationen till storstäderna och större städer sedan mitten av 1990-talet är den tilltagande strukturuomvandlingen av ekonomin. I en ökad internationell konkurrens tvingas företag rationalisera och efter 1990-talskrisen följde en permanent högre arbetslöshetsnivå i stora delar av landet. Högskoleexpansionen under 1990-talet och satsningar som kunskapslyftet var insatser för att höja kunskapsnivån i arbetskraften, vilket framför allt har gynnat storstäderna och högskoleorter. Det är också de ungas flyttningar till utbildning och arbete som dominerar flyttmönstret. Under 20-årsperioden har tjänstenäringarna, med humankapital och kunskapskapital som främsta produktionsfaktorer, fått en allt mer framträdande roll på arbetsmarknaden. Då tjänstenäringen är kontaktintensiv och ofta gynnas av täta miljöer är det framför allt storstäderna och i viss mån andra större städer som driver sysselsättningstillväxten.

Under perioden 1990-2009 var befolkningsutvecklingen minst gynnsam för glesbygdskommuner, varuproducerade kommuner och kommuner med färre än 25 000 invånare. Mindre kommuner som har lyckats vända en negativ trend under den första perioden till en mer positiv utveckling återfinns framför allt i södra Sverige, exempelvis Landskrona, Trelleborg, Karlskrona samt Uddevalla. Ett undantag är Norrlandskommunen Åre som har vänt utvecklingen de senaste 20 åren genom en stark besöksnäring.

Befolkningsutvecklingen 1970-2009

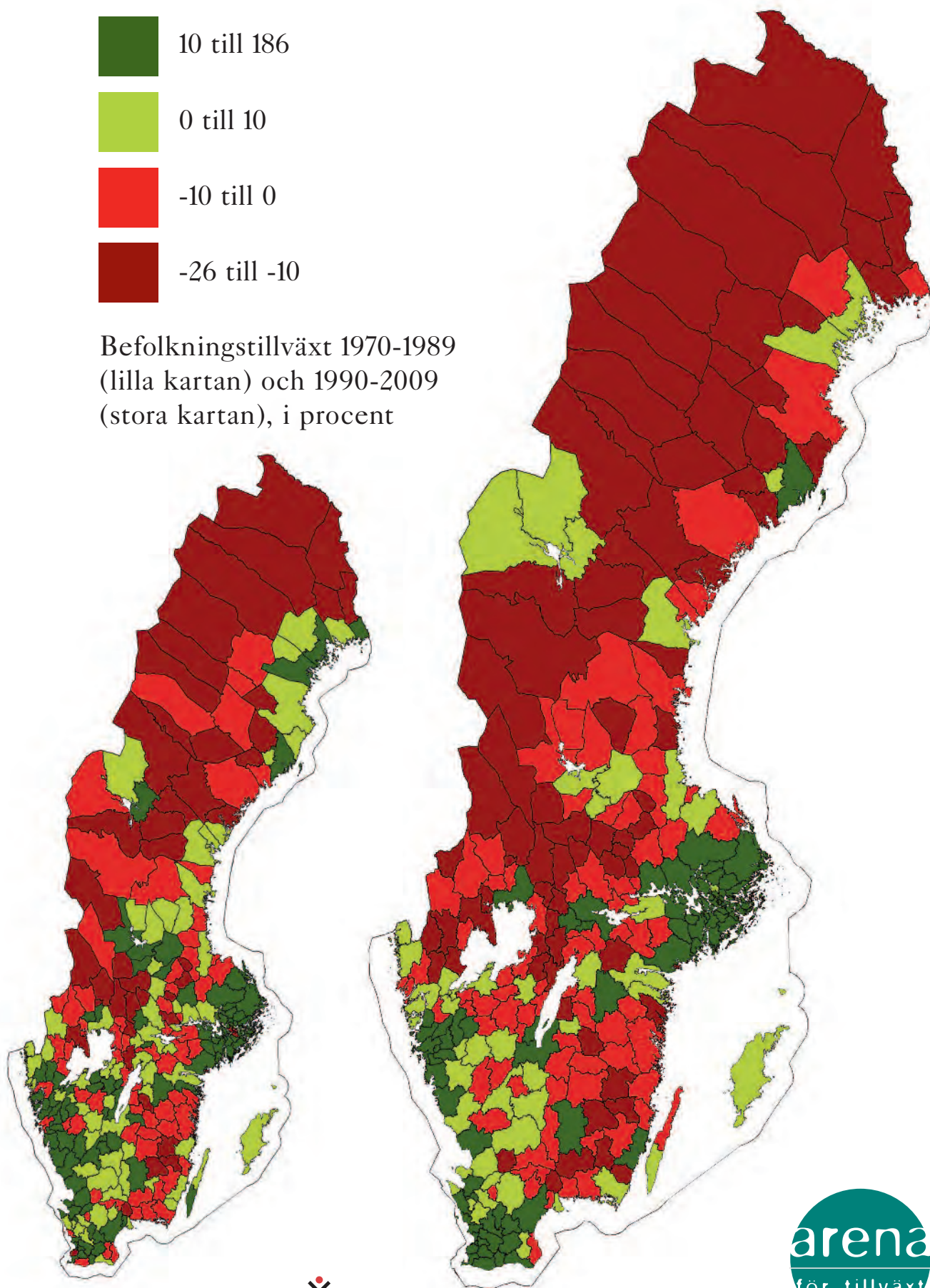
10 till 186

0 till 10

-10 till 0

-26 till -10

Befolkningstillväxt 1970-1989
(lilla kartan) och 1990-2009
(stora kartan), i procent



Källa: SCB

Migrationsnetto

Sveriges befolkningstillväxt beror främst på ett ökat migrationsnetto

Under 2000-talets första decennium växte Sveriges befolkning med 479 258 personer. En mindre del av befolkningstillväxten berodde på födelseöverskottet, medan 84 procent förklaras av immigrationsöverskottet.

Under perioden 2000-2009 uppvisade samtliga kommuner i Sverige ett immigrationsöverskott, oavsett om den totala folkmängden ökade eller minskade. Immigrationens betydelse för befolkningsutvecklingen var mycket stor i enskilda kommuner.

Immigrationens relativa betydelse störst i storstadsområden och vissa mindre kommuner

Under det gångna årtiondet tillföll hälften av Sveriges immigrationsöverskott 20 kommuner. I absoluta tal var migrationsnettot störst i storstäderna och förortskommunerna Södertälje, Botkyrka och Huddinge. I förhållande till folkmängden var immigrationens betydelse emellertid större för vissa mindre kommuner. Det är ofta fråga om kommuner som har eller annars skulle ha haft en krympande befolkning. I kommunerna Sala, Hallstahammar, Köping och Tibro har immigrationen bidragit till att dämpa befolkningsminskningen med över 1 000 procent.

Ett mått på immigrationens betydelse för kommunernas befolkningstillväxt är migrationsnettot per 1 000 invånare. Detta mått speglar immigrationens *relativa* betydelse i förhållande till kommunens folkmängd. För att få stabila och tillförlitliga värden används ett årsgenomsnitt för perioden 2000-2009 istället för ett enstaka år. Som framgår av "fem i topp"-listan är immigrationens relativa betydelse i förhållande till folkmängden störst i tämligen små kommuner. I exempelvis Laxå kommun, som har haft en stadigt krympande folkmängd sedan början av 1970-talet, tillkom under årtiondet i genomsnitt 14,2 invandrare (netto) per 1 000 invånare och år. Utan immigrationen hade befolkningsminskningen i Laxå varit nästan dubbelt så stor.

Även i storstadskommunerna har immigrationen en stor betydelse. Av kartan framgår det att nettotillskottet tillföll den största kommunen i både Göteborgsregionen och Malmöregionen medan spridningen är större i Stockholmsregionen där framför allt Södertälje, Botkyrka och Huddinge har ett högt migrationsnetto.

Migrationsnettot är genomgående förhållandevis högt i varuproducerande kommuner, glesbygdskommuner och i kommuner med mindre än 25 000 invånare, särskilt i kommuner med färre än 12 500 invånare. I vissa fall är det frågan om gränskommuner, såsom Eda, Årjäng, Strömstad och Dals-Ed. I andra fall beror det på att befolkningen är så pass liten att immigrationsöverskottet får ett stort genomsnitt per 1 000 invånare.

Det relativa immigrationsöverskottet är överlag mindre bland kommuner med större städer. Södertälje och Karlskrona sticker ut med ett immigrationsöverskott på 11,5 respektive 7,0 per 1 000 invånare. Södertälje har framför allt tagit emot ett stort antal flyktingar från Irak efter krigsutbrottet år 2003. Andra större städer som ligger över genomsnittskommunen i riket var Eskilstuna, Lund, Växjö, Helsingborg, Linköping, Kristianstad, Västerås och Borås.

Invandring en viktig faktor för utveckling framöver

Invandring har historiskt haft en avgörande betydelse för Sveriges utveckling. Under perioden 1945 till 1970 rekryterade svenska storföretag 10 000-tals arbetare varje år från exempelvis Finland, Italien, Jugoslavien och Turkiet. I ett läge av arbetskraftsbrist var detta en nödvändighet för Sveriges tillväxt.

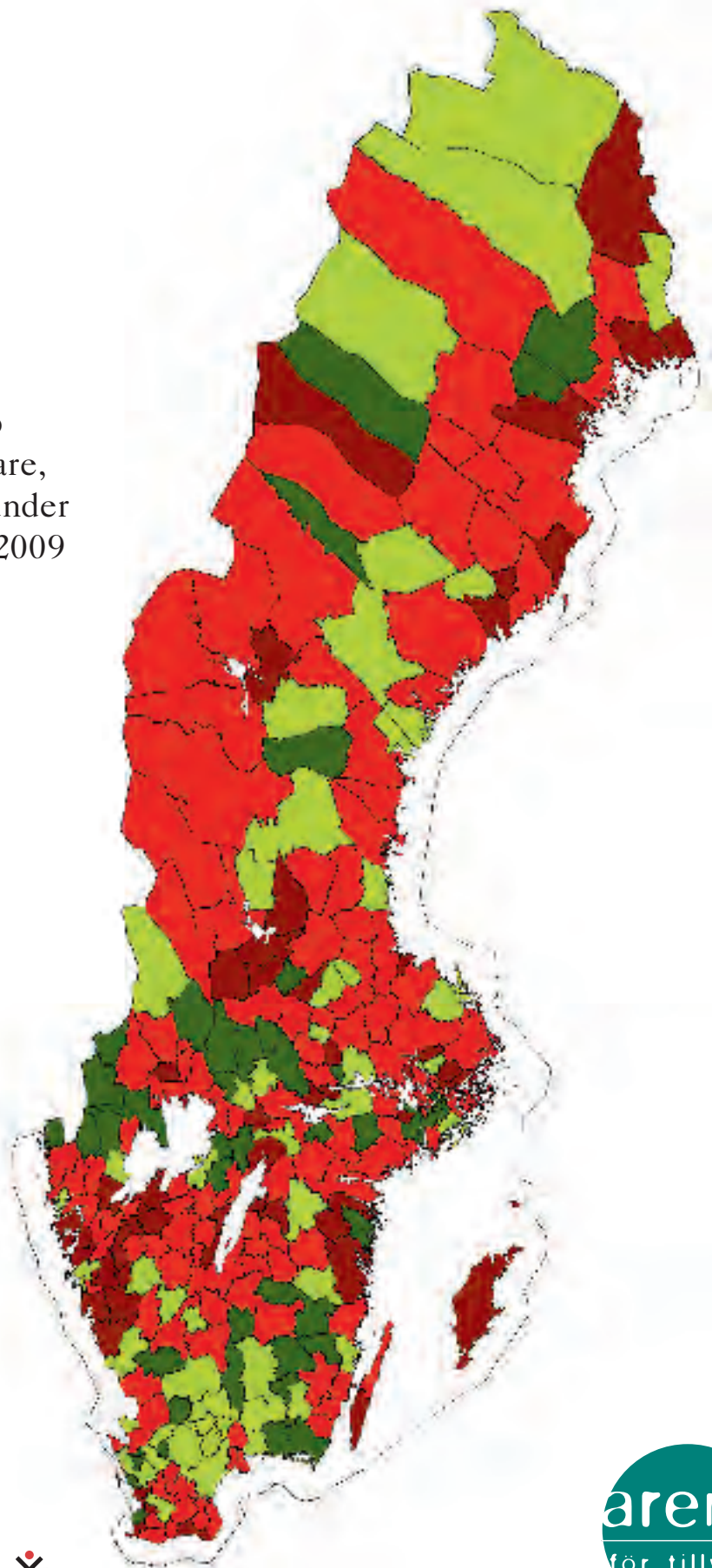
De senaste 40 åren har en allt större grupp invandrare kommit till Sverige av flyktingskäl från länder utanför Europa. Det är en utveckling som har bidragit till att kommuner har tillförts ny kunskap, en ökad arbetskraftsförsörjning och ett ökat serviceutbud men även nya utmaningar. Generellt är företagandelen betydligt högre hos utlandsfödda personer vilket innebär en stor potential för många kommuner, inte minst utanför storstadsregionerna. Enligt Tillväxtverket drivs vart tionde företag och startas 13 procent av de nya företagen av utlandsfödda personer. Samtidigt finns det i dessa grupper också ett upplevt och reellt utanförskap som är en viktig utmaning för alla kommuner att möta.

Migrationsnetto



Migrationsnetto
per 1 000 invånare,
årsgenomsnitt under
perioden 2000-2009

FEM I TOPP	
Gullspång	18,0
Uppvidinge	17,5
Hultsfred	16,1
Laxå	14,2
Högsby	13,3
FEM I BOTTEN	
Hammarö	0,2
Söderköping	0,7
Bollebygd	0,7
Öckerö	0,7
Gotland	0,9



Högre utbildning

Ökat behov av en välutbildad arbetskraft

Behovet av en välutbildad arbetskraft har ökat under de senaste decennierna. Den ökade kunskapsintensiteten i produktionen och den växande tjänstesektorn har inte bara lett till förändrade produktions-, distributions- och konsumtionsmönster utan också till att personalens kunskaper och individuella färdigheter spelar en större roll för produktionsvärdet.

Som ett svar på detta byggdes den svenska högskolan ut kraftigt under 1990-talet med flera nya lärosäten och antalet studenter har sedan dess fördubblats. Bakomliggande motiv till att ytterligare regionalisera den högre utbildningen var att fler skulle ges möjlighet att studera, att skapa förutsättningar för ekonomisk tillväxt i olika delar av landet och minska de regionala klyftorna. Idag finns 14 statliga universitet, 21 statliga högskolor och tre lärosäten med enskild huvudman som har rätt att ge forskarutbildning (Chalmers tekniska högskola, Handelshögskolan i Stockholm och Högskolan i Jönköping).

Den kraftiga expansionen av högskolan under mitten av 1990-talet samt regionaliseringen av högskolan har bidragit till en hög utbildningsnivå på fler ställen än i de traditionella universitetsstäderna. Däremot har de regionala högskolorna inte medfört någon större generell höjning av utbildningsnivån i de mer perifera kommunerna i respektive region. Människor utbildar sig på vissa orter och väljer sedan att bo kvar i kommunen eller att flytta till en annan universitetsort, storstad eller förortskommun med ett gynnsamt pendlingsavstånd.

Högst andel högutbildade i storstadsområden och i kommuner med högskola

De regionala mönstren är tydliga med avseende på andelen personer i åldern 25-64 år med en minst treårig eftergymnasial utbildning. I norra Sverige sticker universitetsorterna Umeå och Luleå ut. Utbildningsnivån är också högre i kustkommunerna än i inlands- och fjällkommunerna. I södra Sverige är utbildningsnivån högre i storstadsregionerna och i kommuner med högskolor eller universitet.

År 2009 var andelen högutbildade i storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö 36, 31 respektive 28 procent. Det finns dock flera förortskommuner som har en högre andel än storstadskommunerna. Fyra av kommunerna i "fem i topp"-listan är förortskommuner. I Stockholmsregionen är andelen personer med högre utbildning över 25 procent i Danderyd, Lidingö, Täby, Solna, Nacka, Sollentuna, Vaxholm, Ekerö och Sundbyberg. I Göteborgsregionen gäller detsamma för Mölndal, Härryda och Partille och i Malmöregionen för Lomma, Vellinge och Staffanstorps. Förortskommunerna är emellertid den kommungrupp som uppvisar störst spridning, vilket beror på boendesegregationen i storstäderna.

Utbildningsnivån är högre i städer, framför allt i kommuner med universitet och högskolor. Lund sticker ut med en andel på hela 49,7 procent, vilket var den näst högsta andelen i landet. Andra kommuner med en andel högutbildade på över 25 procent var Uppsala, Umeå, Linköping, Karlstad, Luleå och Växjö. Kommunerna Örebro, Östersund, Västerås, Kalmar, Falun och Karlskrona ligger nära 25 procent.

Även studieintresse varierar i landet

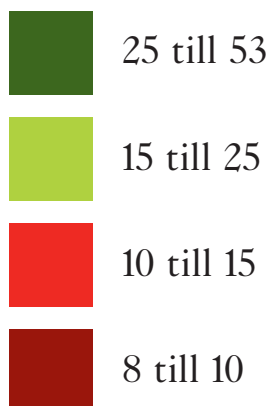
SCB:s undersökningar av gymnasieelevernas intresse för högre utbildning visar också på stora skillnader i landet. Störst andel studieintresserade gymnasister finns i Stockholms län där 68 procent vill gå en högre utbildning. I Sydsverige är motsvarande siffra 61 procent. Minst intresse för högre studier finns hos elever i mellersta Norrland och norra Mellansverige där endast 45 procent vill söka till högskola eller universitet.

Längre avstånd till högskoleorter betyder i de flesta fall en låg utbildningsnivå

Andelen högutbildade varierade ganska mycket mellan pendlingskommunerna. Kommuner som Knivsta i Uppsala län, Hammarö i Värmlands län samt Kävlinge, Höganäs och Höör i Skåne län har en andel över 20 procent. Flera av dessa kommuner har ett rimligt pendlingsavstånd till ett universitet. I mer perifera pendlingskommuner är utbildningsnivån lägre.

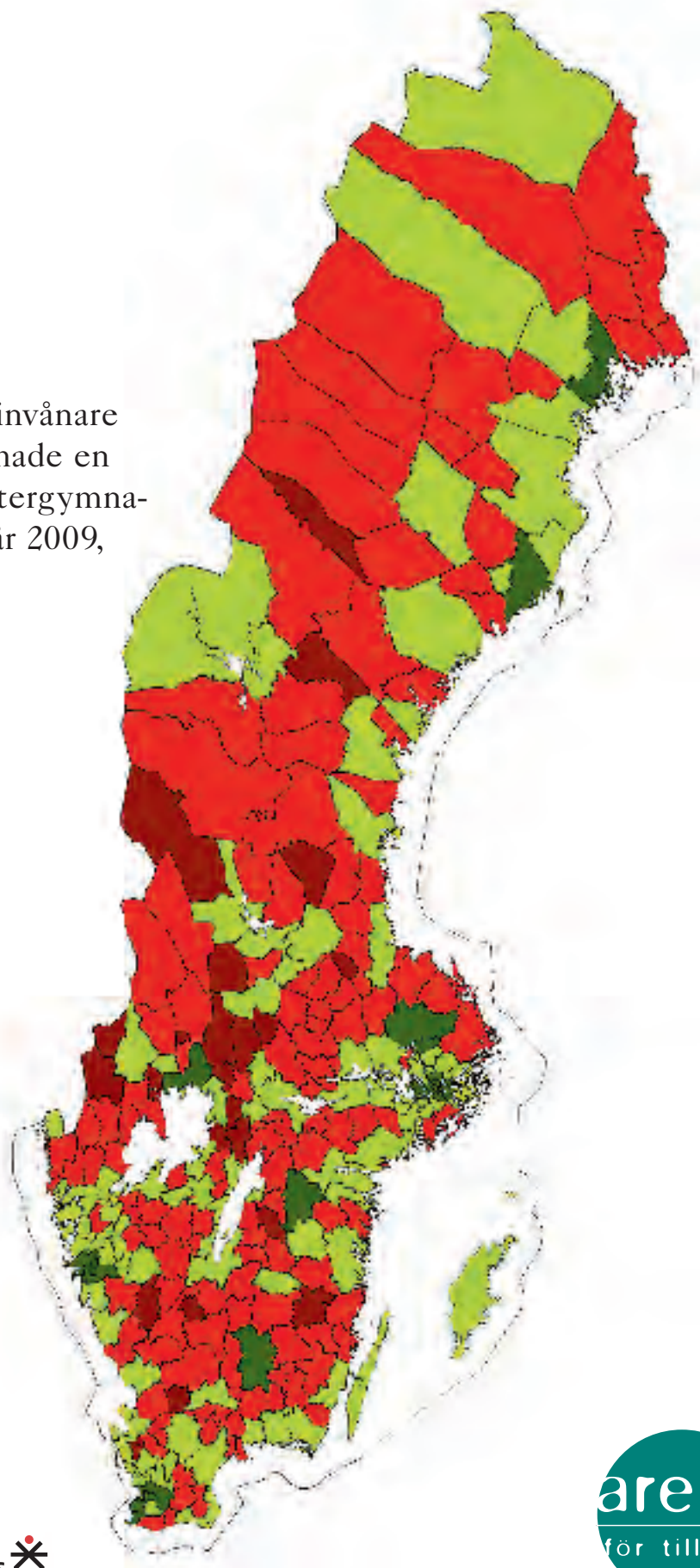
Lägst är utbildningsnivån bland glesbygdskommunerna där cirka en av tio invånare har en examen från ett universitet eller en högskola. En avgörande fråga för att klara konkurrenskraften i dessa kommuner framöver är att på olika sätt kunna erbjuda möjlighet till kompetens- och kunskapsutveckling.

Högre utbildning



Andel kommuninvånare (25-64 år) som hade en minst treårig eftergymnasial utbildning år 2009, i procent

FEM I TOPP	
Danderyd	53,0%
Lund	49,7%
Lidingö	41,5%
Lomma	41,0%
Täby	38,3%
FEM I BOTTEN	
Eda	8,1%
Filipstad	8,2%
Bjuv	8,3%
Laxå	8,4%
Degerfors	8,4%



Vardagens geografi år 2030

Gränserna för vardagens geografi – de ytor vi dagligen rör oss över – sätts framför allt av resorna mellan bostad och arbete, dvs. arbetspendlingen. 1970 pendlade 14 procent av de förvärvsarbetsande över en kommungräns, idag mer än en tredjedel. Trenden är entydig; allt fler pendlar och det sker över allt större avstånd, vilket även innebär att pendlingsstiden ökar.

Antalet arbetsmarknadsregioner har minskat kraftigt de senaste decennierna

Antalet arbetsmarknadsregioner i landet, som definieras av pendlingsströmmarna, har minskat från 187 i början av 1970-talet till dagens 72 enligt Tillväxtverkets indelning. Minskningstakten har planat ut under 2000-talet, men större infrastrukturinvesteringar, inte minst i spårburen höghastighetstrafik, kan förväntas knyta ihop fler arbetsmarknadsregioner kommande årtionden. Stigande energipriser och klimatpåverkan utgör dock faktorer som kan bromsa utvecklingen mot allt större pendlingsregioner och istället medföra en återgång till en tätare samhällsbyggnadsdoktrin som innan bilismens och sub-urbaniseringens starka intåg.

Förändringar fram till år 2030

Då stora arbetsmarknadsregioner generellt sett klarar sig bättre i den ekonomiska utvecklingen har regionförstoring kommit att bli ett centralt begrepp för mindre regioner att hävda sig i konkurrensen, men också för större regioner att bli ännu starkare och internationellt slagkraftiga. Regionförstoring utgörs av den process där tidigare separata lokala arbetsmarknader knyts ihop till en ny och större region genom ökad pendling. En fortgående process i takt med att kommunikationerna och resbenägenheten utvecklas. Blickar vi framåt mot 2030 är det framför allt i storstadsregionerna regionförstoringen fortsätter, när vi går från 72 till förväntade 52 framtida arbetsmarknadsregioner:

Stockholm utgör centrum i en framtida utvidgad pendlingsregion bestående av drygt 50 kommuner fördelade på delregionerna Stockholm, Södertälje, Uppsala, Nyköping, Eskilstuna och Västerås.

Göteborg utgör centrum i en framtida utvidgad pendlingsregion bestående av ca 35 kommuner fördelade på delregionerna Göteborg-Mölndal, Alingsås, Varberg-Falkenberg, Borås och Trollhättan-Vänersborg.

Malmö-Lund bildar centrum i ett framtida integrerat Skåne med 30 kommuner fördelade på delregionerna Malmö-Lund, Helsingborg, Kristianstad-Hässleholm och Ystad.

Noterbart är även att Örebro utgör centrum i en region uppdelad på delregionerna Örebro-Kumla och Karlskoga, där Karlskoga således upphör att bilda centrum i en egen arbetsmarknadsregion. Karlstad bildar centrum i en region uppdelad på delregionerna Karlstad-Hammarö, Säffle-Åmål och Munkfors-Hagfors, dvs. samma som idag förutom att Åmål sannolikt tillkommer i söder, Munkfors-Hagfors i norr och Arvika i väster.

I Norrland stärker Botniabanan länkarna mellan Umeå och Örnsköldsvik, men inte i sådan grad att integration beräknas uppstå till år 2030. I södra Norrland kan däremot Kramfors förväntas ingå i Sundsvalls arbetsmarknadsregion och de idag separata arbetsmarknadsregionerna Hudiksvall och Ljusdal bildar gemensam arbetsmarknadsregion. Därutöver förväntas endast mindre förändringar, dvs. det funktionella landskapet kommer till stor del att bestå i övriga landet.

Stor blir större medan liten består

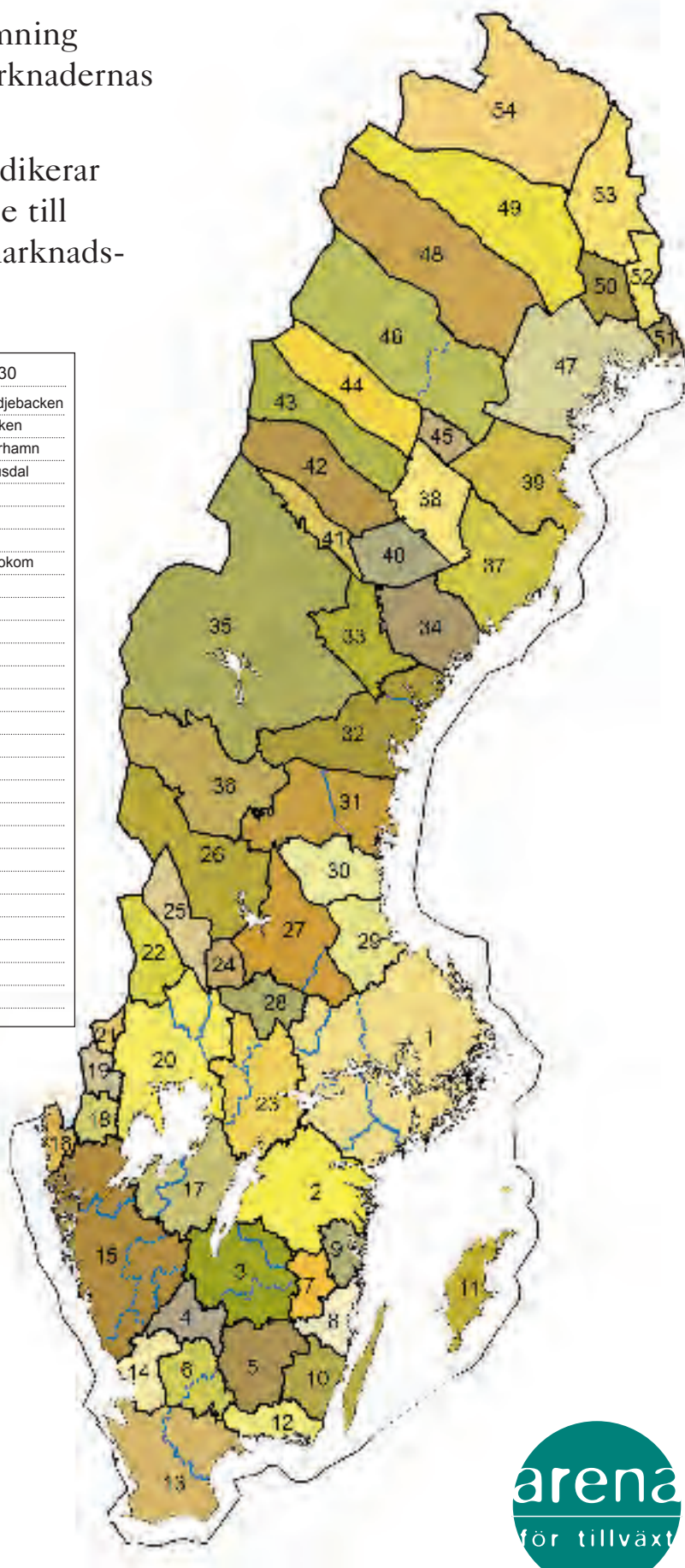
Sammantaget innebär utvecklingen att de stora stadsregionerna och södra Sverige stärks ytterligare genom ökad sammanbindning av företag, kompetenser och andra resurser medan stora delar av norra Sverige fortsättningsvis kommer att präglas av gleshet, långa avstånd och svårigheter att bilda kritisk massa för utvecklande av skal- och breddfördelar och därmed konkurrenskraft.

Vardagens geografi år 2030

Tillväxtverkets bedömning
av de lokala arbetsmarknadernas
utbredning år 2030

Blå streckade linjer indikerar
avvikelser i förhållande till
dagens lokala arbetsmarknads-
regioner

LOKALA ARBETSMARKNADER ÅR 2030	
1 Stockholm-Solna	28 Ludvika-Smedjebacken
2 Linköping-Norrköping	29 Gävle-Sandviken
3 Jönköping-Nässjö	30 Bollnäs-Söderhamn
4 Värnamo	31 Hudiksvall-Ljusdal
5 Växjö-Alvesta	32 Sundsvall
6 Ljungby	33 Sollefteå
7 Vimmerby-Hultsfred	34 Ömsköldsvik
8 Oskarshamn	35 Östersund-Krokom
9 Västervik	36 Härjedalen
10 Kalmar-Nybro	37 Umeå
11 Gotland	38 Lycksele
12 Karlskrona	39 Skellefteå
13 Malmö-Lund	40 Åsele
14 Halmstad	41 Dorotea
15 Göteborg-Mölndal	42 Vilhelmina
16 Strömstad	43 Storuman
17 Skövde-Skara	44 Sorsele
18 Bengtsfors	45 Malå
19 Arjäng	46 Arjeplog
20 Karlstad-Hammarö	47 Luleå
21 Eda	48 Jokkmokk
22 Torsby	49 Gällivare
23 Örebro-Kumla	50 Övertorneå
24 Vansbro	51 Haparanda
25 Malung	52 Övertorneå
26 Mora	53 Pajala
27 Falun-Borlänge	54 Kiruna



Förvärvskvoten

Förvärvskvoten beskriver hur stor andel av befolkningen som arbetar. Förvärvskvoten påverkas dels av antalet invånare i yrkesverksam ålder i förhållande till antalet barn, ungdomar och äldre, dels av förvärvsgraden bland de i yrkesverksam ålder, där arbetslöshet, förtidspensionering och studier, inte minst högre utbildning, påverkar.

Fler äldre + fler studenter = färre i arbete

Förutom att den demografiska utvecklingen går mot allt fler äldre och därmed en fallande förvärvskvot och ökad försörjningsbörda, befinner sig även en historiskt stor andel av den arbetsföra befolkningen i studier. Efter krisen på 1990-talet byggdes den högre utbildningen kraftigt ut i landet, delvis som ett svar på ökade kompetenskrav i näringslivet, delvis som en sysselsättningsåtgärd. Det innebar att förvärvsfrekvensen bland unga vuxna, åldrarna 20-24 år, sjönk från över 80 procent år 1990 till ca 60 procent år 2000 och idag ligger strax därunder. Kombinerat med en lägre förvärvsfrekvens även i åldrarna 55-64 år, också delvis beroende av hantering av övertalighet i samband med strukturomvandling och konjunkturedgång, har detta bidragit till en minskning av förvärvskvoten i riket från 52 procent 1990 till dagens 47,7 procent.

En nedgång i förvärvskvoten med fyra procentenheter kan tyckas modest, men är betydande och har en tydlig inverkan på tillväxten och finansieringen av välfärdssektorn. Idag motsvarar det ungefär 400 000 fler förvärvsarbetande i befolkningen. Att få fler att arbeta längre beskrivs ofta som en viktig åtgärd för att hantera den demografiska utmaningen med allt fler äldre. Att öka genomströmningen i utbildningssystemet och underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden torde vara minst lika angelägna åtgärder.

Storstadsregioner och universitetsstäder är vinnare i konkurrensen om arbetskraft

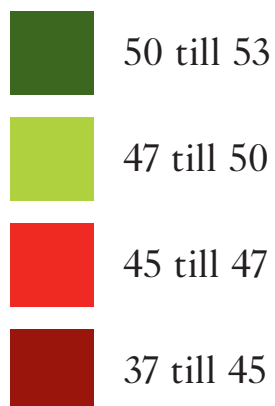
Förvärvskvoten skiljer sig kraftigt mellan landets regioner och kommuner. Kommuner i storstadsregionerna ligger generellt sett bra till tack vare en nettoinflyttning av unga människor och därigenom en stor andel av befolkningen i yrkesverksam ålder. Dessutom har dessa kommuner som regel ett diversifierat näringsliv och en väl utvecklad tjänstesektor som förmår skapa nya arbetstillfällen. Detta gäller även många universitets- och högskoleorter, även om förekomsten av många studenter ofta drar ner värdet något. Samtidigt fyller studenterna på den arbetsföra befolkningen och bidrar till en god demografisk balans i jämförelse med flertalet kommuner utanför storstadsregionernas influensområde.

Många kommuner i eller på behagligt pendlingsavstånd från storstadsregionernas centrala delar återfinns i toppen av listan över kommuner med hög förvärvskvot, bl a Solna och Sundbyberg utanför Stockholm, Knivsta strax söder om Uppsala samt Mölndal, Kungälv och Kungsbacka utanför Göteborg. Malmö är ett undantag i detta sammanhang, med betydligt lägre förvärvskvot än de två övriga storstadsregionernas kärnkommuner, framför allt beroende på en lägre sysselsättningsgrad i den arbetsföra befolkningen. Bland kommuner med hög förvärvskvot återfinns även ett antal småländska varuproducerande kommuner med stark företagstradition och högt arbetsdeltagande, såsom Gnosjö, Värnamo, Habo m fl.

Områden som präglas av en generellt låg förvärvskvot är framför allt nordöstra Skåne, Blekinge, Värmland, delar av Västmanland, Sörmland, Östergötland och Norrbotten. Haparanda ligger allra sämst till i detta avseende, även om en klar förbättring skett på kommunens arbetsmarknad sedan IKEA kom till staden. Eda, Ljusnarsberg, Övertorneå, Munkfors, Åsele, Bjurholm och Pajala är andra kommuner där endast två femtedelar av befolkningen är i arbete. I kommuner som Haparanda, Eda och Övertorneå kan statistiken bli något missvisande på grund av gränspendling.

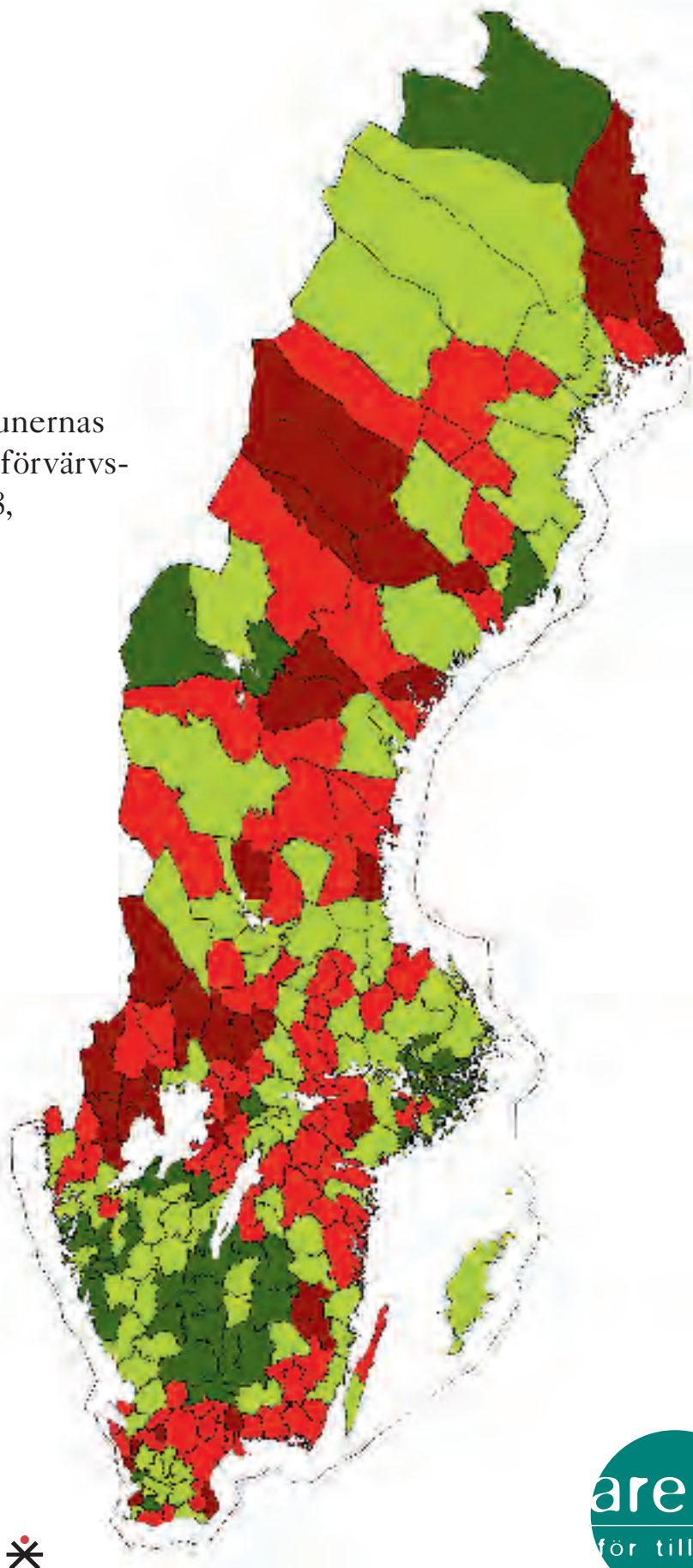
Problemet i många små- och glesbygdskommuner är ofta en hög andel äldre i kombination med en högre arbetslöshet än riksgenomsnittet. En situation som lätt kan få ungdomar att söka sig bort, ofta till de större städerna, vilket ytterligare spår på de regionala obalanserna. Utan det nationella inkomst- och kostnadsutjämningsystemet skulle situationen snabbt bli ohållbar för många av dessa kommuner. Samtidigt bidrar flyttrörelsen av unga till de större städernas ekonomiska tillväxt vilket delvis balanserar nettoutfallet i systemet för kommunerna och landet som helhet.

Förvärvskvoten



Andel av kommunernas befolkning som förvärvsarbetade år 2008, i procent

FEM I TOPP	
Solna	53,4%
Sundbyberg	53,4%
Gnosjö	53,4%
Värnamo	52,2%
Habo	52,2%
FEM I BOTTEN	
Haparanda	37,4%
Eda	39,4%
Ljusnarsberg	39,5%
Övertorneå	40,5%
Munkfors	40,5%



Tre reflektioner kring framtida utmaningar



Maria Rankka,
VD Timbro
(tillträdande VD
för Stockholms
Handelskammare)

Kartorna visar på att det finns tre starka tillväxtcentra i Sverige och det är storstadsregionerna. Samtidigt avfolkas en väldigt stor del av landet. Det är en rörelse som har pågått under lång tid och snarast förstärkts de senaste decennierna vilket innebär utmaningar både för de regioner som växer och för de som minskar.

- I regioner som växer behövs stora insatser inom flera områden. Det gäller näringspolitiken, boendefrågor och infrastrukturen i vid bemärkelse för att förbättra kommunikationer och service. I regioner som avfolkas behövs strategier för hur man ska locka nya invånare och vända utvecklingen. Flera industriberoende kommuner som drabbats hårt av nedläggningar har ändå lyckats skapa växtkraft och nyföretagande. Andra kommuner dör sottdöden. Man kan ju fundera på om det är en slump eller om det finns andra institutionella förutsättningar.

De politiska systemen för välfärdstjänster bygger på antagandet om befolkningstillväxt.

- Vi måste säkerställa att välfärdssystemen är robusta oavsett om det finns en befolkningstillväxt eller inte. Det krävs omtag för att minska sårbarheten. I pensionssystemet har det skett en anpassning till de demografiska strukturerna i landet men det finns även andra områden där vi behöver hitta nya sätt att finansiera och organisera våra liv.

Att skapa sysselsättning är den största utmaningen för Sverige.

- Sedan 1950-talet har vi inte haft någon reell jobbtillväxt i privat sektor samtidigt som befolkningen har ökat. Att skapa radikalt bättre förutsättningar för företagandet i Sverige borde därför stå högst upp på politikernas agenda. Till viss del handlar det om regelverk och skatter som är desamma oavsett var i landet företagen befinner sig. I andra fall krävs det mer riktade insatser anpassade till behoven i olika delar av Sverige. När man sedan ser var det växer och var det inte gör det borde man dra slutsatser om var och hur man ska investera. Vi måste få igång ett skapande Sverige och diskutera vad som krävs för att vi ska växa.



Gunnar Wetterberg,
Samhällpolitisk chef Saco

Kartorna ger i mångt och mycket en förväntad bild. Befolkningsutvecklingen är entydig utifrån att de stora blir allt större och de mindre blir allt mindre. Det kommer sannolikt leda till en del kommunsammanslagningar bland de mindre kommunerna de närmaste decennierna. Utjämnings-systemet bidrar till att bromsa denna utveckling men det finns ett flertal tendenser som stödjer tanken om kommunsammanslagningar, inte minst det demokratiska dilemmat med att få tillräckligt många medborgare att engagera sig politiskt i de mindre kommunerna.

- Om regionerna bildas minskar behovet av kommunsammanslagningar. Då skulle regionerna kunna ta över t.ex. gymnasieskolan, som idag är den uppgift som skaver mest mot kommunstorleken. Många små kommuner med minskande elevunderlag har svårt att bära en egen gymnasieskola med god kvalitet.

- När det gäller regionernas storlek kan utvecklingen av akademisk arbetsmarknad ge en fingervisning. I dag går den mot sex regioner, grupperade kring de stora universitetsorterna.

En viktig faktor för lokal och regional utveckling är bra infrastruktur och kommunikationer.

- När jag växte upp i Skåne var man bunden till sin stad. Idag har den förbättrade infrastrukturen och samordningen av kommunikationer, inte minst den spårbundna trafiken, starkt bidragit till att länka samman Skåne. Den ökade rörligheten bidrar till att utveckla hela Skåne och det borde fler områden i Sverige lära av, inte minst Göteborgsområdet.

Invandringen till Sverige genom århundradena har varit en viktig faktor för utvecklingen av Sverige.

- Vad invandrarna framförallt behöver är ett jobb. Ett jobb som bidrar till en meningsfull tillvaro, att göra nytta och att ingå i en social gemenskap. Därför borde invandringen i högre grad riktas till de områden där det är störst chans att få jobb.



Christina Lugnet,
Generaldirektör Tillväxtverket

Kartorna visar på flera utmaningar för Sverige som helhet och olika kommuner runt om i landet.

- Den kanske största utmaningen är att hitta lösningar som gör att hela landet kan leva och utvecklas. Sedan går det inte att bryta trenden att unga vill flytta till städer. Det kan också vara något bra på så vis att de unga får nya erfarenheter som de sedan tar med sig till sin hemkommun vid en senare tidpunkt. Idag pratar alla 290 kommuner om utveckling och tillväxt samtidigt som det inte är alla som får en inflyttning. I vissa fall borde kanske fokus flyttas till att skapa en attraktiv uppväxtmiljö för unga så att intresset för att flytta tillbaka ökar.

De större aktörerna på marknaden har en viktig roll som motorer nationellt och lokalt.

- Det finns kommuner som visar på att det går att ta ett omtag. Åre är ett bra exempel. Förutom att skapa en master plan för hur man ville utvecklas lyckades kommunen också identifiera en aktör som har muskler och var villig att utveckla orten. Starka aktörer på marknaden har en viktig roll nationellt och lokalt. Dessa företag kan driva utvecklingen och ta något förlustår samtidigt som de hjälper nya, kompletterande företag att komma upp på banan. Vi pratar mycket om nyföretagande men vi måste även ha ett tillåtande klimat mot stora aktörer. Det borde ingå i vår målbild.

En annan utmaning är integrationen och hur fler ska kunna bidra till Sveriges utveckling.

- Under delar av 1900-talet var immigrationen till Sverige i första hand en arbetskraftsinvandring som bidrog till att storföretagen kunde utvecklas och växa. Idag ser förutsättningarna annorlunda ut och det krävs ett annat grundjobb, där även sociala och kulturella dimensioner behöver hanteras, för att alla ska känna sig delaktiga och kunna bidra. Invandringen dämpar avbefolkningen i många kommuner och är en viktig resurs att ta tillvara.

Arbetsmarknadens strukturer skiljer sig mellan norr och söder och skapar olika förutsättningar.

- Kartorna visar på att det i stora delar av södra Sverige finns fler sysselsättningstillfällen inom privat än offentlig sektor medan de offentliga arbetsplatserna dominerar i norra Sverige. I kommuner som domineras av offentliga arbetstillfällen blir strukturen mer ensidig och möjligheten till stärkt konkurrenskraft och tillväxt försämras. Det påverkar även de ungas möjligheter att få ett första jobb. En viktig fråga för kommunerna är därför hur de på olika sätt kan bidra till att skapa privata arbetstillfällen. Upphandling av tjänster inom vård och utbildning är en möjlighet som dock kan begränsas av att det inte finns aktörer som är villiga att driva verksamheten. Men då finns det andra tänkbara lösningar, till exempel att ta ett grepp över kommungränser för att göra det mer attraktivt för privata etableringar.

Ungdomsarbetslösheten

Definitionen av arbetslöshet

I oktober år 2007 ändrades den officiella arbetslöshetsdefinitionen för att öka sysselsättnings- och arbetslöshetsstatistikens jämförbarhet med andra EU-länder. I enlighet med EU:s förordningar ingår heltidsstuderande som sökt arbete i gruppen arbetslösa, en grupp som tidigare inte räknats till arbetssökande. SCB:s arbetskraftsundersökning är en urvalsundersökning vilket betyder att det inte är möjligt att dra statistiskt säkerställda slutsatser om ungdomsarbetslösheten på kommunnivå. Därför utgår den statistisk som presenteras i kartan istället från uppgifter om personer inskrivna vid Arbetsförmedlingen. Arbetslösheten definieras här som öppet arbetslösa samt personer i program med aktivitetsstöd som andel av befolkningen 16-64 år, i procent. Detta inkluderar inte personer som har arbete med stöd. Samma definition används för ungdomsarbetslösheten fast med åldern 18-24 som utgångspunkt. I denna grupp ingår därmed inte heltidsstuderande som har sökt ett arbete.

Högre ungdomsarbetslöshet i norr än i söder

I april år 2010 var 91 027 personer eller 10,5 procent i åldern 18-24 år arbetslösa enligt Arbetsförmedlingen. Det kan jämföras med en arbetslöshet på 6,8 procent totalt i åldrarna 16-64 år. Arbetslösheten var således högre för unga än i befolkningen i övrigt.

Det finns stora strukturella skillnader i arbetslöshetsnivåer mellan olika delar av landet. Generellt sett är ungdomsarbetslösheten högre i norra än i södra Sverige och särskilt hög bland kommunerna i Norrbotten och Gävleborg. I extremfallen går var tredje ungdom utan arbete. Tre av de fem kommunerna i landet med högst ungdomsarbetslöshet återfanns i Norrbottens län där elva av länets fjorton kommuner hade en ungdomsarbetslöshet på över 15 procent. Även i Gävleborgs län var ungdomsarbetslösheten över 15 procent i samtliga kommuner.

I övrigt var arbetslösheten bland ungdomar också relativt sett hög i Västernorrland, Blekinge, Värmland, Jämtland, Västmanland, Örebro och Västerbotten.

Lägst ungdomsarbetslöshet i Stockholm och i välbärgade förortskommuner

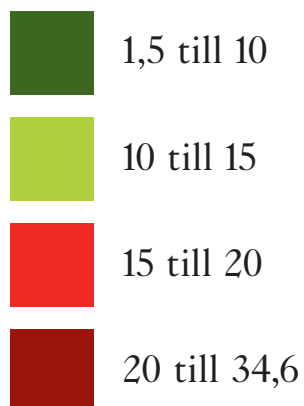
Skillnaderna mellan olika kommuntyper är tydlig. Förortskommuner hade i genomsnitt den lägsta arbetslösheten bland ungdomar, därefter de tre storstadskommunerna. Stockholm hade klart lägst ungdomsarbetslöshet, 4,6 procent, jämfört med 8,8 procent i Göteborg och 10,3 procent i Malmö. Samtliga kommuner i "fem i topp"-listan är förortskommuner till Stockholm. Lägst ungdomsarbetslöshet har Danderyd med 1,5 procent medan Södertälje har högsta ungdomsarbetslösheten i länet med 9,4 procent. Även större städer och pendlingskommuner klarar sig relativt väl, med ett genomsnitt på 11,6 respektive 12,4 procent. I den genomsnittliga glesbygdskommunen var ungdomsarbetslösheten 16,2 procent.

Nivåerna på ungdomsarbetslösheten hänger ihop med den lokala arbetsmarknadens storlek. I storstäder och större städer är tjänsteekonomin och branschbredden större. En större befolkning efterfrågar även mer av service, handel och tjänsteverksamheter där ungdomar i större utsträckning har möjlighet att få arbete. Det är därför lättare för ungdomar att få ett arbete om de bor i eller i nära anslutning till en storstad eller en större stad.

Olika mått på ungdomsarbetslöshetens omfattning

Ungdomsarbetslösheten är ett angeläget samhällsproblem. Många unga som inte får ett första jobb kan sedan ha svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Det är också ofta unga som får lämna arbetsplatsen i dåliga tider. Att det finns ett mörkertal som utgörs av personer som studerar men som vill arbeta är särskilt relevant i diskussionen om ungdomsarbetslösheten. Detta mörkertal är generellt högre när arbetslösheten totalt sett är hög. Enligt den officiella ungdomsarbetslöshetsstatistiken (AKU), som även inkluderar heltidsstuderande som sökt arbete, var ungdomsarbetslösheten (15-24 år) 30,9 procent i april 2010. Om man räknar i relation till det totala antalet 15-24-åringar, och inte bara i relation till de 15-24-åringar som definieras ingå i arbetskraften, är motsvarande siffra ca 16 procent. De som inte ingår i arbetskraften enligt SCB:s definition är t ex studerade utan arbete (dock ej heltidsstuderande som söker och kan ta arbete), värnpliktiga och deltagare i studieinriktade arbetsmarknadspolitiska program. Om man dessutom exkluderar heltidsstuderande som sökt arbete är siffran ca 6 procent. Nivån skiljer sig alltså kraftigt åt beroende på hur man räknar.

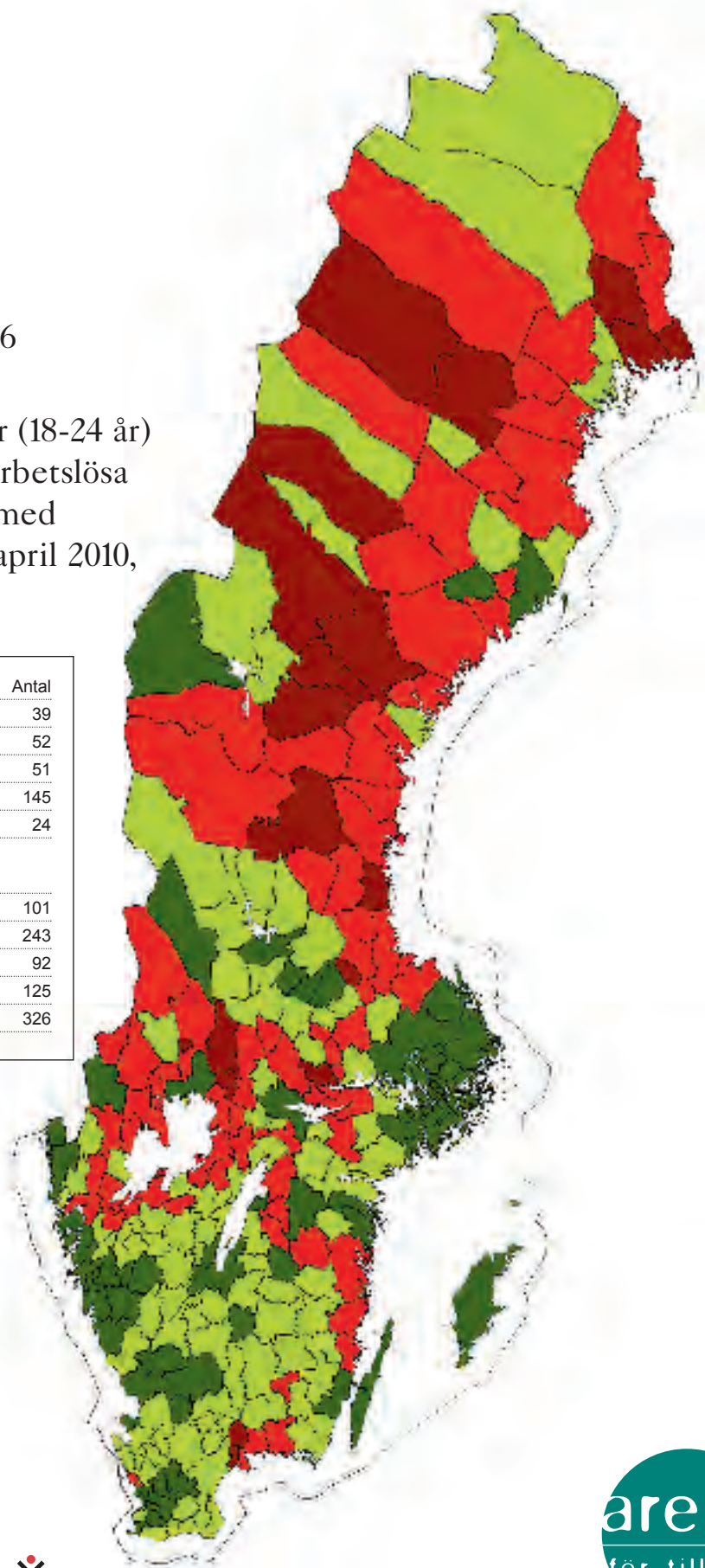
Ungdomsarbetslösheten



Andel ungdomar (18-24 år) som var öppet arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd i april 2010, i procent

FEM I TOPP	Procent	Antal
Danderyd	1,5%	39
Lidingö	1,6%	52
Ekerö	2,8%	51
Täby	2,9%	145
Vaxholm	3,2%	24

FEM I BOTTEN	Procent	Antal
Överkalix	34,6%	101
Haparanda	29,2%	243
Storfors	26,8%	92
Bräcke	25,0%	125
Kalix	24,7%	326



Marknadsförsörjning

Marknadsförsörjning kan enkelt uttryckas som den del av människors inkomster som kommer direkt från företag på en konkurrensutsatt marknad. Därmed inkluderas även inkomster från offentligt ägda företag. Kommuner med en hög marknadsförsörjning har ofta bättre förutsättningar att skapa sysselsättningstillväxt, förnyelse och konkurrenskraft, samtidigt kan de vara mer sårbara vid konjunktursvängningar.

Sedan krisen på 1990-talet och de tämligen omfattande nedskärningar som då gjordes inom offentlig sektor har den del av arbetsmarknaden som verkar på marknadsmässiga villkor stadigt ökat från ca 60 till dagens dryga 70 procent. Den konkurrensutsatta delen av arbetslivet har således ökat markant och framför allt handlat om tillväxt i den privata tjänstesektorn, inte minst av företagstjänster.

Tjänstedominerade storstadskommuner i topp

De kontorsbaserade näringarna dominerar utvecklingen och de stora, täta städerna har de mest gynnsamma förhållandena för att skapa förutsättning för den interaktion mellan människor som dagens ekonomi till stor del består i. Globalt sett sker en koncentration av världsekonomin till snabbt växande urbana ekonomier. I dessa har även lokalkonkurrensorienterade branscher som bygg, service och handel sin starkaste utveckling, ofta i populära boendekommuner på pendlingsavstånd till regionkärnan.

Det är således inte oväntat att kommuner i storstadsregionerna ligger i topp vad gäller marknadsförsörjning, med Sundbyberg, Norrtälje och Täby som topp tre och såväl Stockholm som Göteborg och Malmö och ett flertal pendlingskommuner till dessa klart över riksgenomsnittet. Det finns även kommuner i storstadsregionerna med stark offentlig prägel, dvs. som inte utvecklat något starkt eget näringsliv vid sidan av den offentliga basservicen.

Även flera varuproducerande kommuner med en stark marknadsförsörjning

I totalt ett femtiotal kommuner verkar tre fjärdedelar eller mer av de sysselsatta på marknadsmässiga villkor. Merparten av dessa återfinns i landets södra delar. Bland dem finns ett stort antal varuproducerande kommuner, såsom Älmhult, Gnosjö, Götene, Oxelösund, Emmaboda, Laxå, Markaryd, Finspång, Perstorp, Gislaved, Uppvidinge, Olofström, Örkelljunga, Herrljunga, Surahammar, Hofors, Fagersta m fl. Flera har dock just till följd av den starka marknadsanknytningen drabbats hårt av finanskrisen och har en utmaning i att återta förlorade arbetstillfällen när konjunkturen åter stärks. En angelägenhet även för övriga landet, då dessa företag spelar en viktig roll för landets export och teknikutveckling och därmed även för efterfrågan på kvalificerade tjänster i de större stadsregionerna.

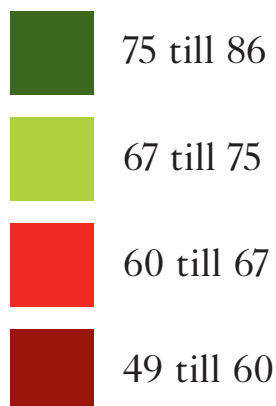
Större andel sysselsatta i offentlig sektor i Norrland

Lägst andel sysselsatta i konkurrensutsatt verksamhet har ett antal småkommuner och glesbygdskommuner, med tonvikt på Norrland, där offentlig kärnverksamhet ofta väger tungt, ibland i kombination med överrepresentation av försvarsverksamhet eller myndighetsutövning. Eksjö, Boden, Vännäs, Karlsborg och Härnösand är de fem kommuner som har lägst marknadsförsörjning. Endast omkring hälften av de lokala arbetstillfällena finns i företag och organisationer som verkar på marknadsmässiga villkor i dessa kommuner. I ett trettiotal kommuner i landet är de offentliga verksamheterna så pass dominerande att marknadsförsörjningen ligger på eller under 60 procent. På av de norrländska kommunerna överstiger riksgenomsnittet, med Åre som det klarast lysande undantaget med hela 76 procents marknadsförsörjning, mycket tack vare den starka besöksnäringen.

Större städer är ofta noder för regionala och nationella välfärdstjänster

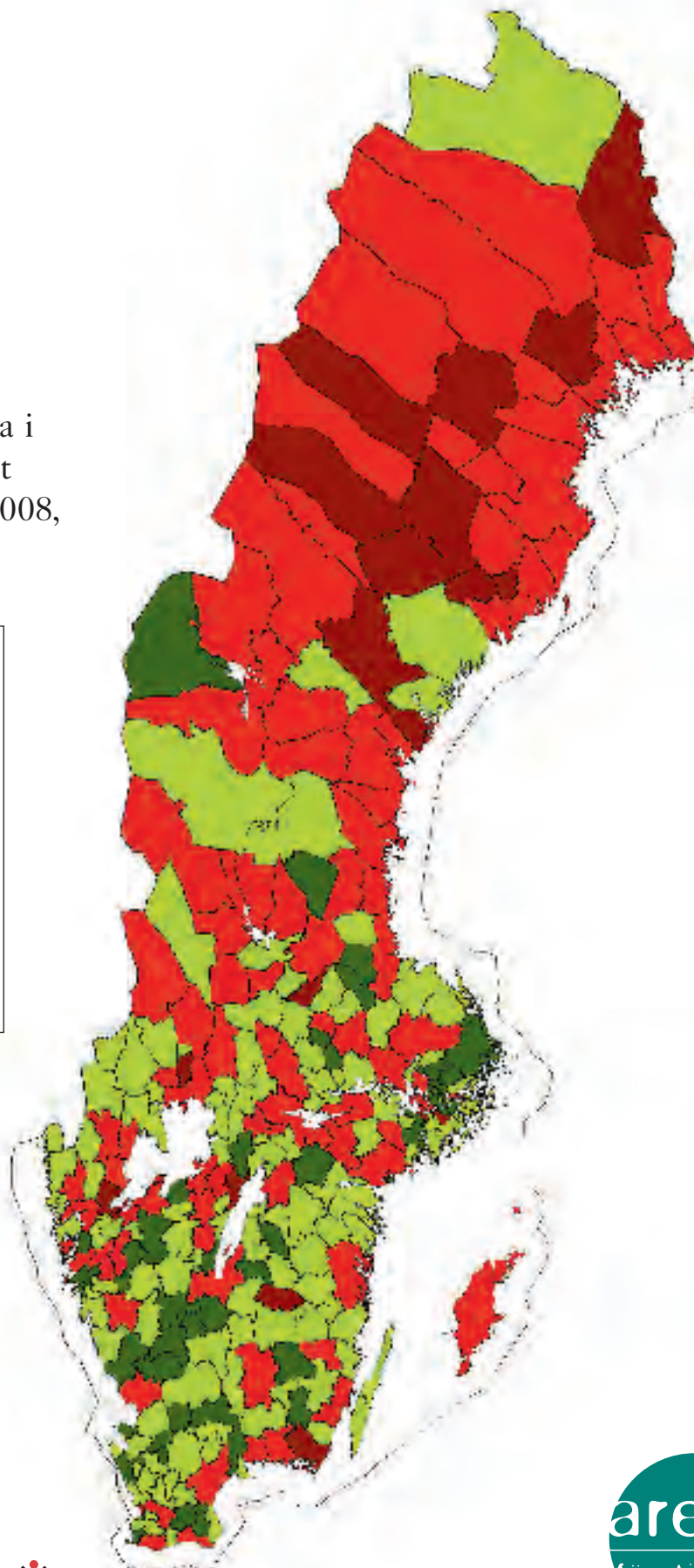
Även många av landets större städer har en klart lägre marknadsförsörjning än riksgenomsnittet. Något som förklaras av att regionala och statliga funktioner såsom högre utbildning, sjukvård, läns-/regionförvaltning, statliga myndigheter m m som regel lokaliseras till dessa. Uppsala utmärker sig speciellt i detta avseende, men också Umeå, Uddevalla, Lund, och Luleå, som alla ligger kring 60 procents marknadsförsörjning. Något som förvisso är naturligt med tanke på centralortsfunktionen där offentliga tjänster erbjuds fler än de som finns bosatta i kommunen och som ofta skänker stabilitet, men som samtidigt kan begränsa dynamiken och tillväxten på deras lokala arbetsmarknader.

Marknadsförsörjning



Andel sysselsatta i
konkurrensutsatt
verksamhet år 2008,
i procent

FEM I TOPP	
Sundbyberg	86,3%
Norrtälje	84,8%
Täby	84,5%
Älmhult	83,4%
Gnosjö	83,1%
FEM I BOTTEN	
Eksjö	49,0%
Boden	49,3%
Vännäs	50,3%
Karlsborg	50,7%
Härnösand	51,2%



Tillväxtbranscher

Stora strukturförändringar på arbetsmarknaden men historiska specialiseringar består

År 1945 stod industrin för omkring 40 procent av den totala sysselsättningen och jord-/skogsbruk för 25 procent. År 2008 har antalet sysselsatta inom industrin minskat till 15 procent och jord-/skogsbruk står endast för 1,7 procent av sysselsättningen medan tjänstesektorn har ökat till 73 procent.

Strukturerna har således förändrats kraftigt över tid. Trots det bestäms ofta vad man arbetar med och lever av i en region till stor del av historien, dvs vad man tidigare arbetat med och levt av. Ekonomisk utveckling är i hög grad en evolutionär process, där kunskap och kapital ackumuleras under tidens gång och bildar basen för fortsatt välstånd. Samtidigt är näringslivet satt under ständig omvandling där nya näringar uppstår och gamla trängs undan. De nya näringarna är dock ofta sprungna ur de gamla, men med en anpassning till nya teknologier och marknadsvillkor. I kartan belyses översiktligt vilken bransch som har växt mest i sysselsättningstermer de senaste tio åren i respektive kommun.

Ett 20-tal kommuner med industrin som största tillväxtbransch

Det finns idag ett 60-tal kommuner som har en relativt stor andel sysselsatta inom industrin (30 procent jämfört med 17 procent i riket) men det är bara i ett 20-tal kommuner som industrin är den största tillväxtbranschen. Kommunerna är förhållandevis utspridda i landet med en viss koncentration i Östergötlands län. Andra kommuner som har haft en stark utveckling inom industrin är exempelvis Södertälje, Oxelösund, Sandviken, Vara, Götene, Ludvika och Gällivare. Karaktären på kommunerna skiljer sig i den bemärkelsen att vissa domineras av ett stort tillverkningsföretag medan andra har flera mindre företag. En gemensam nämnare är dock att de industri-dominerade kommunerna ofta är konjunkturkänsliga och många har påverkats negativt av den senaste finanskrisen.

Den privata tjänstesektorn dominerar sysselsättningsutvecklingen

I drygt hälften av alla kommuner är privat finansierade tjänster den bransch som uppvisar den starkaste sysselsättningsutvecklingen. Den privata tjänstenäringen driver utvecklingen i kommuner i hela landet, med möjligt undantag för norra Norrlands inlands- och fjällkommuner. Av glesbygdskommunerna är det bara en tredjedel som har den privata tjänstenäringen som främsta tillväxtbransch. I en ganska stor utsträckning dominerar istället utvecklingen i byggsektorn, ofta till följd av att sysselsättningsutvecklingen totalt sett är svag. Byggsektorn är den mest sysselsättningsdrivande branschen i 31 kommuner.

Endast sex kommuner har primärnäringar som främsta tillväxtbransch. Det gäller Älvkarleby, Bengtsfors, Munkfors, Ånge, Sorsele, Pajala. I 39 kommuner dominerar sysselsättningsutvecklingen inom offentlig sektor varav 11 kommuner ligger i Västra Götaland.

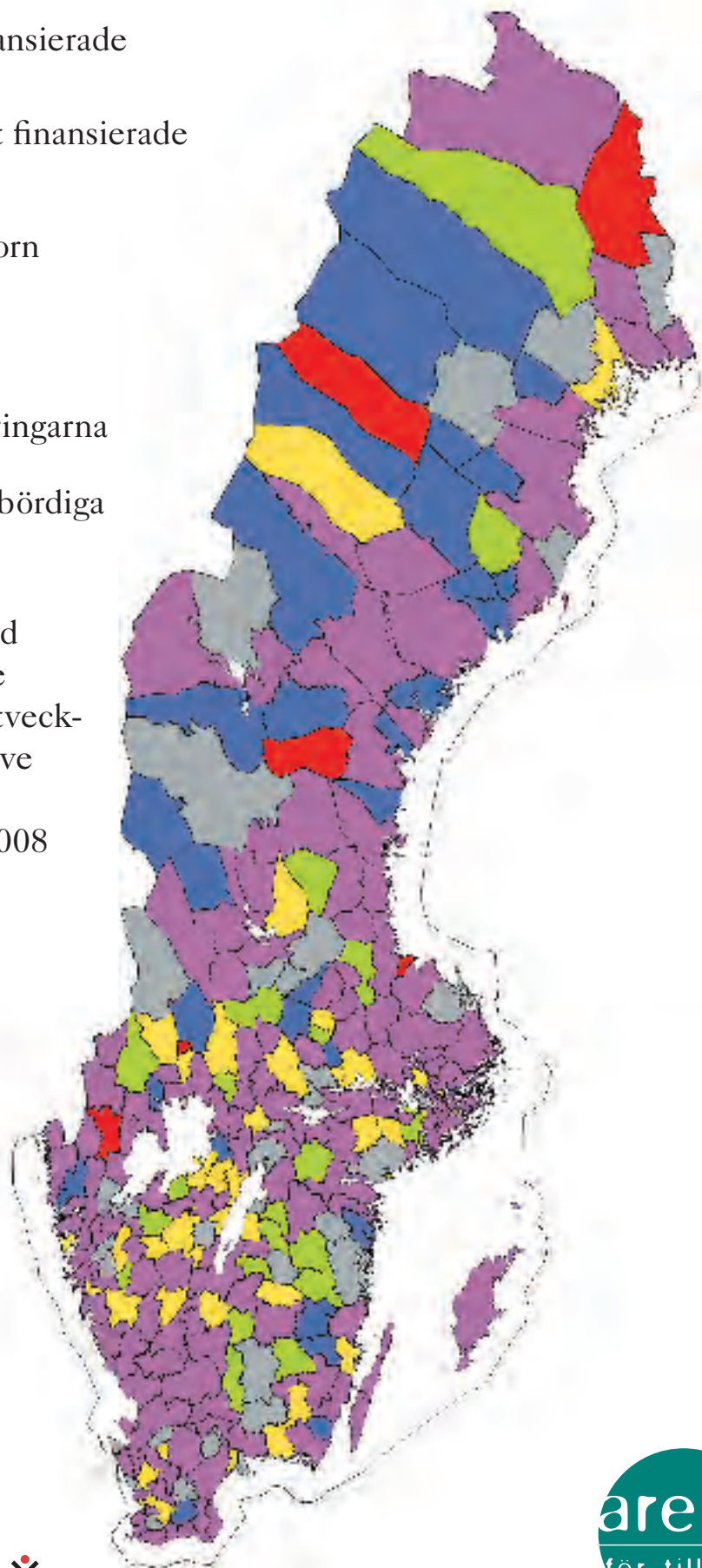
Vårdsektorn en tillväxtbransch

En intressant del av tjänstenäringen är den privata vårdsektorn. Eftersom den i huvudsak är beroende av offentlig finansiering klassas den i kartan som offentligt finansierade tjänster. Precis som andra privat finansierade tjänsteföretag verkar dessa vårdföretag på en konkurrensutsatt marknad. I och med att allt fler kommuner och landsting upphandlar vårdtjänster har fler företag etablerats inom sektorn de senaste åren. Under en sexårsperiod har sysselsättningen inom den privata vårdsektorn ökat med 37 procent. Den privata vårdsektorn är störst, i absoluta tal, i storstäderna; Stockholm (25 097 sysselsatta), Göteborg (8 307 sysselsatta), Malmö (4 165 sysselsatta). Även i flera större städer har vårdsektorn utvecklats starkt. Det gäller exempelvis Uppsala, Helsingborg, Linköping, Örebro och Umeå. I ca 130 kommuner i Sverige har den privata vårdsektorn ökat mer än 50 procent under en sexårsperiod, om än i vissa fall från låga nivåer.

Tillväxtbranscher



Bransch som stod för den starkaste sysselsättningsutvecklingen i respektive kommun under perioden 1998-2008



Försäljningsindex

Ungefär en tredjedel av den privata konsumtionen i Sverige går till detaljhandelsvaror. Den totala omsättningen i Sverige uppgick till ungefär 537 miljarder kronor år 2009. En trend som har förstärkts de senaste decennierna är att handeln koncentreras allt mer till befolkningstäta regioner. Ungefär hälften av dagligvaruhandelsomsättning är koncentrerad till 35 kommuner och hälften av omsättningen inom sällanköpshandeln är koncentrerad till 20 kommuner.

Försäljningsindex är ett mått på omsättningen inom detaljhandeln (dagligvaruhandel och sällanköpshandel) i förhållande till befolkningens köpkraft (inkomster) i olika kommuner. Ett försäljningsindex på 100 innebär således att detaljhandelsomsättning är "normal" i förhållande till kommunens befolkningsstorlek och invånarnas inkomster. Ett försäljningsindex på över 100 förutsätter i de flesta fall att kommunens handelsplatser även attraherar besökare från ett större omland.

Gränshandelskommuner i topp

Fyra av de fem kommunerna i landet med högst försäljningsindex är gränshandelskommuner; Strömstad (721), Eda (351), Årjäng (307) och Haparanda (273). Som exempel ökade omsättningen inom detaljhandel under en femårsperiod med 171 procent i Eda kommun, som traditionellt sett har dominerats av industrin. Genom gränshandeln har Eda blivit ett attraktivt centrum för handel med ett stort och diversifierat utbud. På topplistan finns även Åstorp med ett strategiskt läge i nordöstra Skåne.

I norra Sverige är det ett fåtal kommuner som har ett försäljningsindex över 100

Köpkraften i delar av norra Sverige är förhållandevis svag. Det gäller särskilt i Västerbottens och Norrbottens län. Det stora undantaget är Haparanda med gränshandel. Men även kommunerna Luleå, Umeå, Östersund, Härjedalen, Hudiksvall, Malung, Mora, Falun och Gävle har ett försäljningsindex över 100. Det är till stora delar sällanköpshandeln som koncentrerats till dessa kommuner och förklarar ett indexvärde över 100. Ser man enbart till dagligvaruhandeln är polariseringen inte lika påtaglig.

I södra Sverige är handeln mer utspridd

Till följd av att befolkningen är större i södra än i norra Sverige finns det även fler noder för handeln. Exempel på kommuner med höga index är till exempel Falkenberg (230), Burlöv (220), Kävlinge (155), Älmhult (148), Uddevalla (147), Kalmar (142) och Mölndal (133). Även flera förortskommuner till Stockholm har en stark utveckling inom handeln som t ex Huddinge (188), Täby (163) och Järfälla (173). Lägst index har pendlingskommuner (ca 53) där invånarna i huvudsak gör sin inhandling i annan kommun.

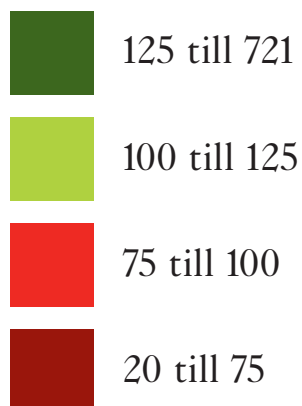
Utveckling och ständig förändring av externa handelsplatser

En tydlig trend är att allt fler konsumenter väljer att åka till större, externa handelsplatser för att göra sina inköp. En anledning är att allt fler har tillgång till bil. En annan är de externa handelsplatsernas stora utbud av varor, ofta också lågprisalternativ, och nöjen. Utvecklingen drivs även från ett företagsperspektiv då en etablering utanför stadskärnan underlättar leveranser och minskar kostnaderna för mark och hyror. Externa köpcentra av olika slag står idag för omkring 25-30 procent av den svenska handelsomsättning.

Handeln i framtiden?

Konsumtionens inriktning styrs av människors preferenser och budgetrestriktioner, som påverkas av samhällsutvecklingen i stort. Enligt Handelsutredningsinstitut (HUI) går det att skönja fler olika trender som kan komma att påverka handelsutvecklingen. Ett sådant exempel är förändringarna i *demografien* som innebär att vi kommer att ha en större andel äldre och utlandsfödda invånare med andra preferenser. Ett annat är konsumenternas och politikernas *ökade klimatmedvetenhet* som kan komma att påverka handelsproduktionsmetoder och synsätt. En tredje trend är konsumenternas strävan efter *tidsbesparing*, med minskad tolerans för långa köer till parkering eller kassor. Ett tidsbesparande alternativ är e-handeln som sannolikt kommer att fortsätta utvecklas. Idag har e-handeln en årlig tillväxttakt på 15-30 procent men utgör en liten del av den totala handeln med en omsättning på ca 20 miljarder. Med allt fler *utländska etableringar* förutser HUI även att koncentrationen av aktörer på marknaden kommer att minska.

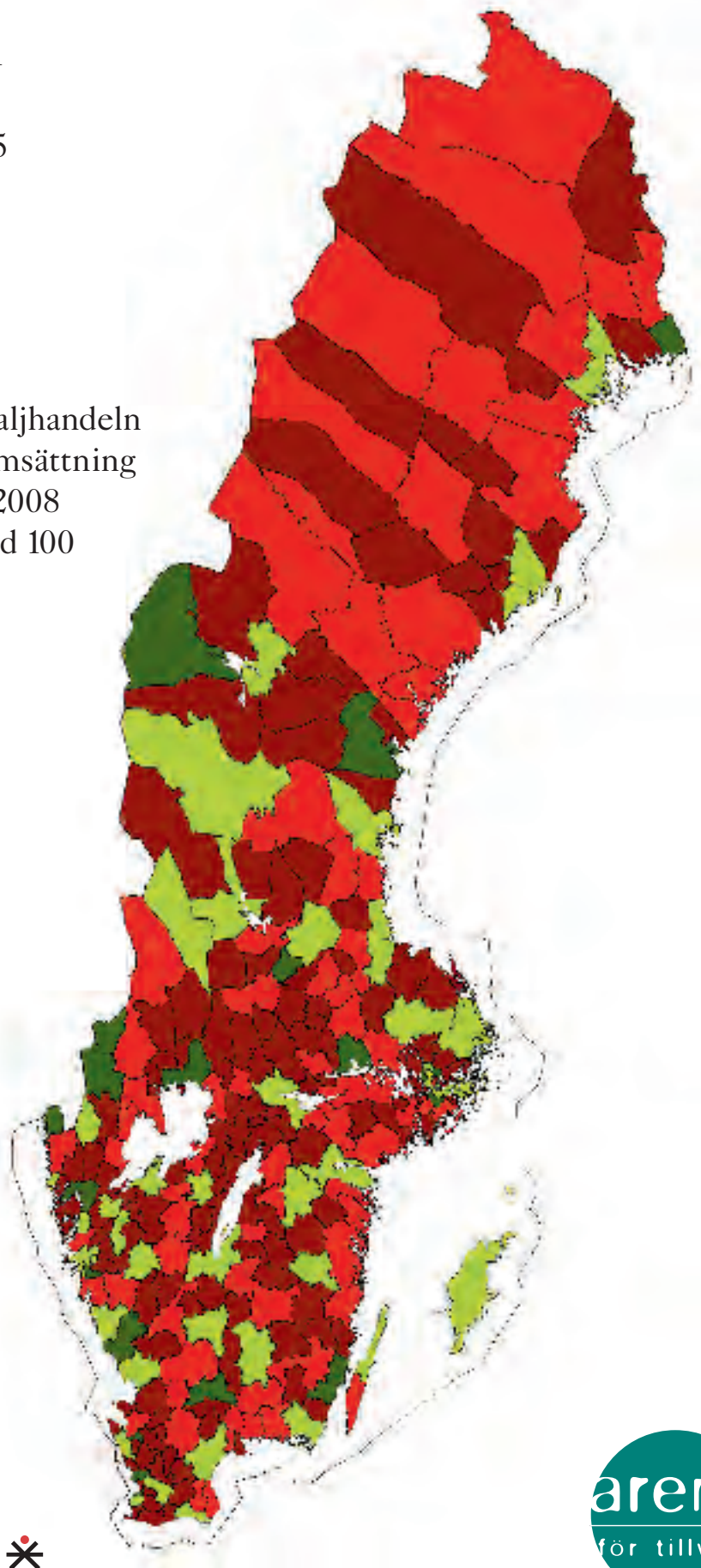
Försäljningsindex



Relationen i detaljhandeln mellan faktisk omsättning och köpkraft år 2008 multiplicerat med 100

FEM I TOPP	
Strömstad	721
Eda	351
Arjäng	307
Haparanda	273
Åstorp	251

FEM I BOTTEN	
Salem	20
Storfors	26
Nykvarn	26
Kungsör	27
Boxholm	27



Kommunernas ekonomiska resultat

Kraven på kommunernas redovisning

Enligt lagen (1997:614) om kommunal redovisning är kommunerna ålagda att redovisa samtliga intäkter och kostnader i en resultaträkning. Förutom skatteintäkterna ingår exempelvis uppgifter såsom generella statsbidrag och utjämning samt finansiella intäkter och kostnader. I texten nedan och i kartan på nästa sida redovisas kommunernas resultat före extraordinära poster. Intäkter eller kostnader i annan verksamhet än kommunens normala verksamhet ska redovisas som extraordinära intäkter och kostnader. Att inkludera extraordinära intäkter och utgifter kan ge en missvisande bild för enskilda kommuner. Till exempel kan en utförsäljning av mark eller kommunalägd verksamhet ha en markant positiv påverkan på det ekonomiska resultatet, även om man ser till årsgenomsnittet under en hel tioårsperiod. Generellt sett redovisar större städer, förortskommuner och storstäder extraordinära intäkter som förstärker kommunens ekonomiska resultat, medan de minsta kommunerna och glesbygdskommunerna redovisar extraordinära utgifter som försvagar resultatet.

Kommunallagen kräver att kommuner ska ha god ekonomisk hushållning vilket innebär att det ekonomiska resultatet bör vara positivt över en längre period. En exakt definition på vad god ekonomisk hushållning är finns inte men många kommuner har som mål att resultatet ska vara 2 procent av summan av skatteintäkterna och statsbidragen. Som en följd av de ekonomiska problemen under 1990-talets början kompletterades reglerna med ett krav på balanserad budget som innebär att kommuner inte får besluta om en budget där kostnaderna överstiger intäkterna.

Kommunerna med de största överskotten respektive underskotten

Genomsnittskommunen i Sverige uppvisade ett årligt överskott på 518 kronor per invånare under 2000-talet. Nästan nio av tio kommuner hade ett positivt resultat före extraordinära poster. Fagersta hade det högsta genomsnittliga överskottet med 2 250 kronor per invånare. Även Skellefteå, Halmstad, Burlöv och Knivsta hade ett resultat över 2 000 kronor per invånare. Totalt 38 kommuner hade ett överskott på över 1 000 kronor per invånare.

Av de 33 kommuner som uppvisade ett genomsnittligt underskott hade Oskarshamn det största med 1 983 kronor per invånare.

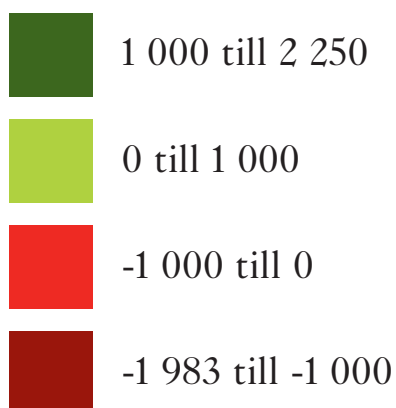
Folkrika kommuner i geografiskt gynnsamma lägen uppvisar störst överskott

Det finns tydliga skillnader mellan olika typer av kommuner. Storstäderna hade det största genomsnittliga överskottet med 1 011 kronor per invånare. Större städer och förortskommuner uppvisade i genomsnitt 833 respektive 767 kronor per invånare. Ett stort invånarantal och ett gynnsamt geografiskt läge, med närhet till större arbetsmarknader, är två faktorer som påverkar förutsättningarna. Varuproducerande kommuner, pendlingskommuner och övriga kommuner med en folkmängd över 25 000 invånare utgör mellanskiktet när det gäller ekonomiskt resultat. Det genomsnittliga överskottet för dessa kommungrupper låg på mellan 500 och 600 kronor per invånare under 2000-talet. Lägst genomsnittligt överskott hade kommuner med mindre än 25 000 invånare. Det genomsnittliga överskottet för dessa kommuntyper var mellan cirka 280 till 350 kronor per invånare. En tredjedel av glesbygdskommunerna uppvisade ett genomsnittligt underskott under perioden. Flertalet av de sistnämnda kommunerna har dessutom ett krympande befolkningsunderlag.

Flera kommuner kommer att få svårt att erbjuda en kvalitativ välfärdsservice

Med det skatteutjämningsystem som finns i Sverige ska det vara möjligt för samtliga kommuner i landet att erbjuda en likvärdig välfärdsservice till medborgarna. Samtidigt kommer kraven på kommunernas verksamhet att växa framöver i takt med att antalet pensionärer ökar. Vissa beräkningar visar på att det visserligen skulle vara möjligt att även i framtiden upprätthålla den standard som vi har idag på välfärdstjänsterna med oförändrade skattenivåer. I dessa beräkningar har man emellertid inte tagit hänsyn till befolkningens förväntningar på en standardhöjning i nivå med övriga tjänster i samhället. År 2030 har Sverige med stor sannolikhet ca 100 kommuner med mindre än 10 000 invånare. Som flera utredningar har visat, t ex Långtidsutredningen 2003/2004, kommer det att kräva ett nytänk vad gäller ansvarsfördelning mellan kommun, region och stat samt hur välfärden organiseras och finansieras.

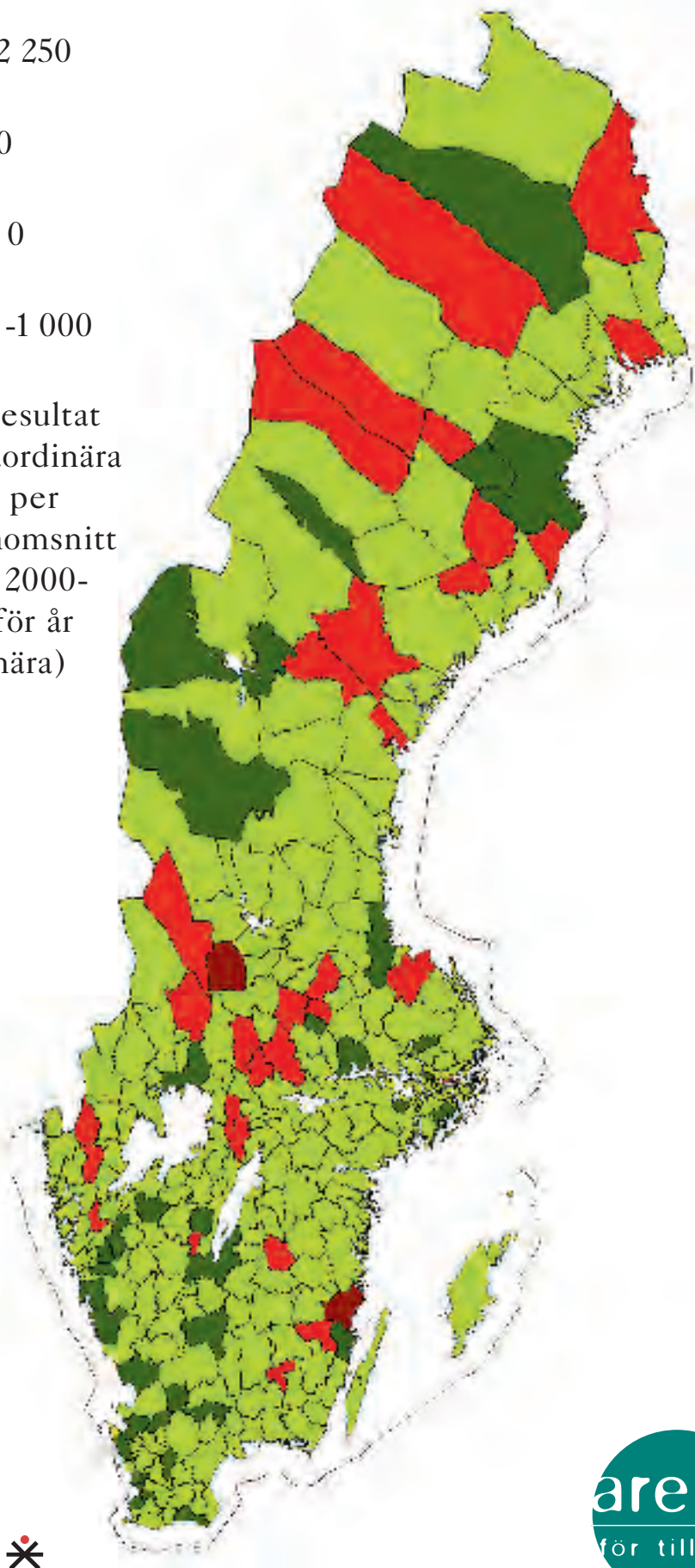
Kommunernas ekonomiska resultat



Kommunernas resultat (exklusive extraordinära poster) i kronor per invånare, årsgenomsnitt under perioden 2000-2009 (siffrorna för år 2009 är preliminära)

FEM I TOPP	
Fagersta	2 250
Skellefteå	2 163
Halmstad	2 078
Burlöv	2 051
Knivsta	2 035

FEM I BOTTEN	
Oskarshamn	-1 983
Vansbro	-1 054
Vindeln	-629
Bjurholm	-547
Smedjebacken	-423



Jämställdheten i kommunfullmäktige

Målsättningar för den svenska jämställdhetspolitiken

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken i Sverige är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Ur ett samhällsperspektiv handlar det om att alla individer ska erbjudas likvärdiga möjligheter men också om att ta tillvara på den utvecklingskraft som finns i mångfald snarare än likformighet. En av många möjliga indikatorer för det jämställdhetspolitiska målet är könssammansättningen i kommunfullmäktige som har ett övergripande ansvar för kommunen och den verksamhet som bedrivs. Med en jämställd församling avses vanligtvis en könsfördelning där andelen män och kvinnor ligger mellan 40 och 60 procent.

Två av tre kommunfullmäktige är antalsmässigt jämställda

Följande siffror och den statistik som kartan på nästa sida baseras på avspeglar läget efter kommunvalen 2006. Avhopp kan därför ha förändrat bilden något. Den genomsnittliga andelen kvinnor i landets fullmäktige blev 42 procent efter valet 2006. Av landets 290 kommuner hade två tredjedelar (186 stycken) en antalsmässigt jämställd fullmäktigeförsamling. I endast 17 av landets kommunfullmäktigeförsamlingar var kvinnorna i majoritet och ingen fullmäktige hade en högre andel kvinnor än 55 procent. Högst andel hade Ljusnarsberg med 54,8 procent.

Männen var i majoritet i landets samtliga 96 ojämsställda kommunfullmäktigeförsamlingar. I en tredjedel av dessa låg dock andelen kvinnor mellan 38,5 och 39,5 procent. Det var med andra ord många fullmäktigeförsamlingar som låg strax under gränsen för vad som räknas som jämställt. I valet 2006 hade Östra Göinge i nordöstra Skåne lägst andel med endast 22,6 procent kvinnor i fullmäktige.

Relativt sett fler jämställda kommunfullmäktige i norr än i söder

Av kartan går att utläsa att kommunfullmäktigeförsamlingarna är mer jämställda i norra än i södra Sverige. De mest jämställda kommunerna återfinns i Jämtland, Norrbotten och Gävleborg. Beträktat med utgångspunkt i kommuntyper hade de tre storstadskommunerna i genomsnitt högst andel kvinnor följt av större städer. I övrigt var skillnaderna små. Kommuner i Jönköping, Skåne, Kalmar och Blekinge hade i genomsnitt låg andel kvinnor i kommunfullmäktige.

Flera orsaker bakom skillnaderna i makt och inflytande

Det är svårt att förklara orsakerna bakom de regionala skillnaderna. De politiska partierna har en viktig funktion i sammanhanget eftersom könsfördelningen på listorna till kommunfullmäktigevalen i hög grad påverkar hur könsammansättningen blir i fullmäktige. En möjlig förklaring till de regionala skillnaderna är lokala kulturer inom partierna men även lokala samhällsstrukturer. Att en stor andel av kommunerna i Jönköping, Skåne, Kalmar och Blekinge har en låg andel kvinnor i kommunfullmäktige kan bero på att jämställdheten generellt sett är sämre i dessa regioner. I TCO:s rapport "Pappaindex 2009" görs en sammanvägning av pappors andel av föräldradagarna och andelen av de föräldradediga som är män. Av Sveriges 21 län hamnar Jönköping på plats 19, Skåne på plats 21, Kalmar på plats 16 och Blekinge på plats 15.

Även om andelen kvinnor är hög i en kommunfullmäktigeförsamling bör det tilläggas att det kan finnas andra skevheter med avseende på representationen av kön. Dels finns en vertikal arbetsdelning som bland annat innebär att kvinnor är underrepresenterade på ordförande- och viceordförandeposter i ännu högre utsträckning än bland fullmäktigeledamöterna. Det finns också en tydlig horisontell arbetsdelning mellan olika verksamheter. Kvinnor är överrepresenterade i facknämnder i så kallade "mjuka" verksamheter med inriktning mot vård- och omsorg samt andra sociala områden och kraftigt underrepresenterade i nämnder inom "hårda" verksamhetsområden som rör teknik, miljö, trafik och fastigheter. Detta avspeglar i stora drag den genusarbetsdelning som råder i samhället.

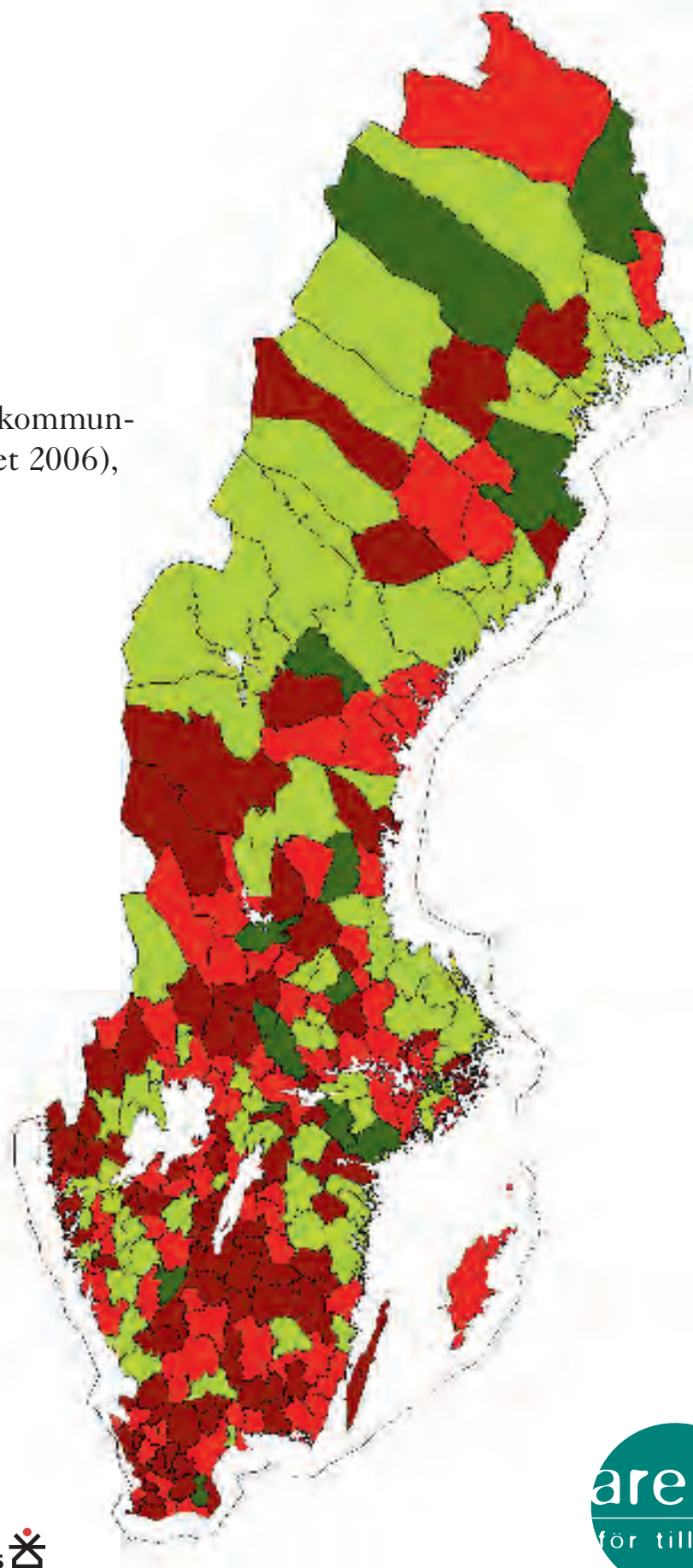
Jämställdheten i kommunfullmäktige



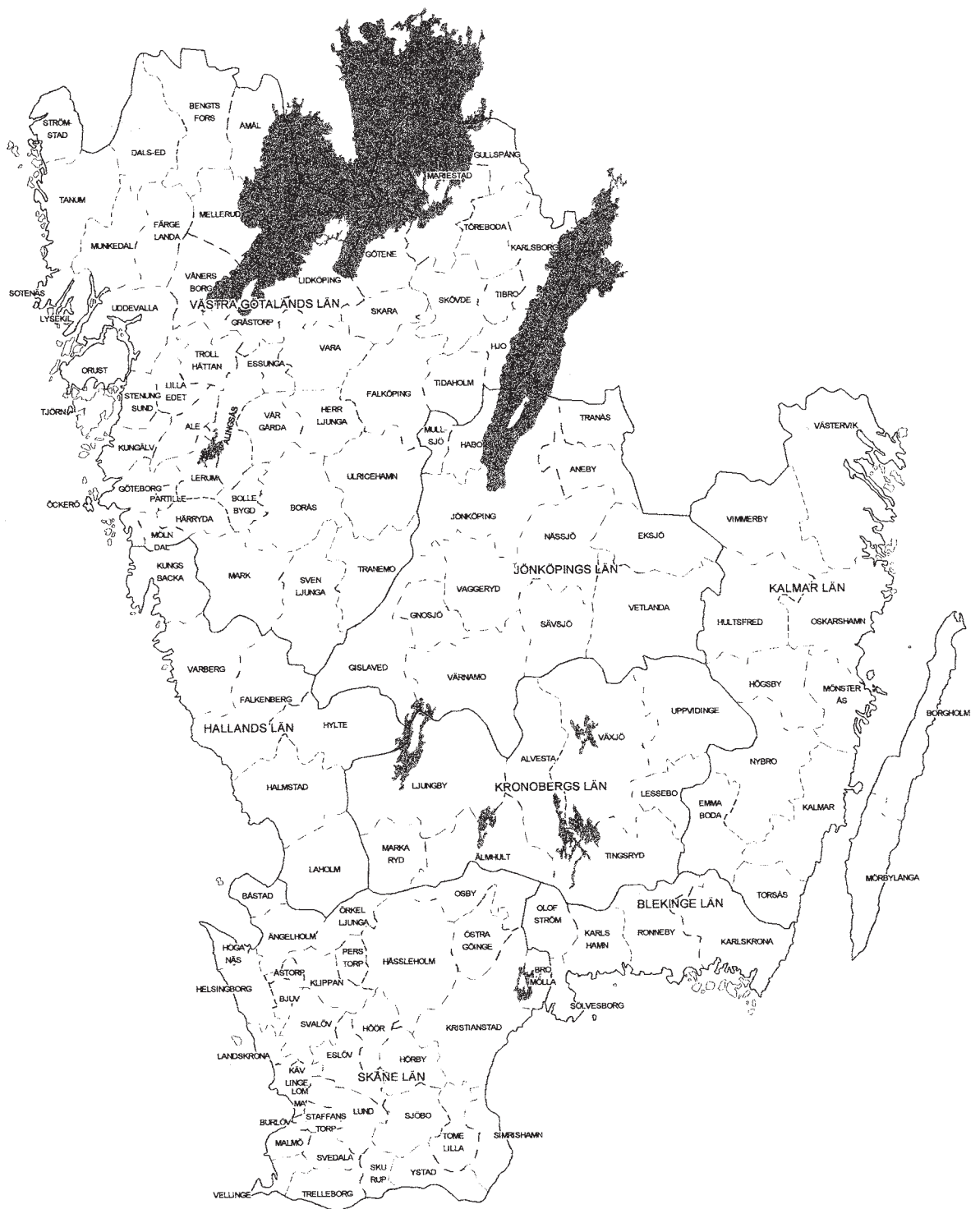
Andel kvinnor i kommunfullmäktige (valet 2006), i procent

FEM I TOPP	
Ljusnarsberg	54,8%
Tomelilla	53,8%
Kumla	53,3%
Skellefteå	52,3%
Ragunda	51,6%

FEM I BOTTEN	
Östra Göinge	22,6%
Strömstad	28,2%
Mullsjö	28,6%
Örkelljunga	28,9%
Arvidsjaur	29,0%



Södra Sverige



Norra Sverige







Sveriges Nya Geografi kan laddas ner från www.sweco.se/eurofutures

Sveriges Nya Geografi kan beställas till självkostnadspris 50 kr, från:

Sweco Eurofutures AB

Telefon: 08-613 08 00

Telefax: 08-613 08 08

e-mail: ingalill.bengtsson@sweco.se

Sveriges Nya Geografi

Sveriges Nya Geografi ges ut i samband med utdelningen av Tillväxtpriset år 2010. Pristagare år 2010 är Varbergs kommun.

Mottagare av Tillväxtpriset:

2009

Malmö stad

2008

Umeå kommun

2007

Eskilstuna kommun

2006

Åre kommun

2005

Solna stad

2004

Göteborgs stad

2003

Linköpings kommun

2002

Mölnads kommun

2001

Karlskrona kommun

2000

Vaggeryds kommun

1999

Växjö kommun

1998

Leksands kommun

